عەقیدەی ئەشعەرییەکان

لە تەرازوی ڕەخنەی زانستیدا

د. إحسان برهان الدين

عەقیدەی ئەشعەرییەکان

لە تەرازووی ڕەخنەی زانستیدا

د. إحسان برهان الدين

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله حق حمده والصلاة والسلام على من لا نبي من بعده وعلى آله وصحبه ومن دعا بدعوته وعمل بسنته إلى يوم الدين.

ئەم نامیلکە بریتییە لە چەند وتارێکی مەنهەجی زانستی دەربارەی بیروباوەڕی ئەشاعیرە، لە ڕۆشنایی قسەی زانایانی ئەهلی سوننەتدا نووسراوە، لە بنچینەدا زنجیرە پۆستێك بووە لە تۆرەکۆمەڵایەتییەکاندا بڵاوکراوەتەوە وداوتریش بەباش زانرا بەم شێوە بۆ خوێنەرانی بەڕێز بەردەست بێت.

بابەتەکان ئەگەرچی هەمووی لە بازنەی بەرپەرچدانەوەی هەندێ بیروباوەڕدا خۆی دەبینێتەوە، بەڵام دواجاریش هەر باسێکی بۆ خۆی بابەتێکی سەربەخۆیە و تیشك دەخاتە سەر لایەنێکی ئەو بابەتە فراوانەی نووسەر مەبەستی بووە تیشکیان بخاتە سەر وڕوونیان بکاتەوە.

داواکارم لە الله عزوجل ئەم چەند لاپەڕە کەی لێرەدا نووسیومانە هەوڵێك بێت بۆ بەرچاوڕوونکردنی موسوڵمانان سەبارەت بە تیشك خستنە سەر عەقیدەی ڕاستی ئەهلی سوننەت و هاوکات دەرخستنیش بێت بۆ هەر بیروباوەڕێکی ناکۆك لە گەڵ عەقیدەی ئەهلی سوننەت و جەماعەت.

وآخر دعوانا أن الحمد لله رب العالمين.

ئایا ئەشاعیرە زۆرترینن؟

(ابن حجر العسقلاني) وەڵام دەداتەوە

لە کتێبی (الدرر الكامنة في أعيان المائة الثامنة) کە کتێبێکی گرنگی مێژوونووس و فەرمووودەناسی بەناوبانگ (ابن حجر العسقلاني) یە، دەربارەی مێژوو و ژیاننامەی ئەو زانا و ناودارانەی کە لە سەدەی هەشتەمی کۆچیدا ژیاون و یەکێك لەوانە زانای گەورەو پایەدار ابن تيمية یە، نەك تەنها زۆر حەقیقەتی سەرنجراکێشی دەربارەی ئەو زانا خستووەتەڕوو، بەڵکو چەند حەقیقەتێکی زۆر گرنگی دەربارەی ئەشعەرییەکانیش باس دەکات کە ناحەز و نەیاری ابن تيمية بوونە و ئەوە دەردەخات کە چۆن عەقیدەی خۆیان بە تۆپزی و بە هێزی دەسەڵات سەپاندووەتە سەر خەڵکیدا، لێرەدا چەند خاڵێك لەو بارەوە دەخەمە ڕوو:

1 -ئەوەی کە دەوترێت زانایان لەسەر مەزهەبی (ابن تيمية) نەبوونە و زۆربەیان ئەشعەری بوونە لەو کتێبەی (ابن حجر) دا دەردەکەوێت کە وا نییە و ئەو قسەی ئەوان خیانەتێکە لە مێژوو کردوویانە. (ابن تيمية) کە مونازەری لەگەڵ دەکردن و سەریشدەکەوتە سەریاندا وەکو ئەو

مونازەری کە لەگەڵ الزملکاني ئەنجامیدا، دواتر قازی شافیعی کە شافیعییەکان ئەشعەری بوون، یان قازی حەنەفی بانگیان دەکرد و زیندانیان دەکرد و هەندێ جار بەبەرچاوی خەڵکەوە لێیان دەدا و سووکایەتییان پێ دەکرد.

2 -ئەشعەرییەکان کە خاوەنی دەسەڵات بوون لەو سەردەمە، دا لەگەڵ (ابن تیمیة) و قوتابییەکانی - وەکو ابن حجر دەڵێت - هەمیشە بە زەبری هێزو دەسەڵات مامەڵەیان کردووە، فەرمانیان دەرکردووە بە قەدەغەکردنی قسەو فەتوادان لەسەریان، زیندانیان کردوون، هەروەها قازێکانی سەربەخۆیان لە ئەشاعیرە و جەهمییەکان ئەوانیان لەسەر عەقیدەو بیروڕاکانیان تەعزیر کردووە. ئەشاعیرە بەم شێوە لەو سەردەمەدا مەزهەبی خۆیان بڵاودەکردەوە.

3 -لە میسریش بەهەمان شێوە حەنبەلییەکان کە مەبەست پێیان شوێنکەوتووانی فەرموودەو سوننەتە، زۆر لەسەر دەستی دەسەڵاتی ئەشاعیرە ئازار دەدران و سووکایەتییان پێ دەکرا، تەنانەت (ابن حجر)لەو کتێبەیدا دەڵێت بە زلله لەبەرچاوی خەڵکیدا لێیان دەدرا.

4 -لەو سەردەمەدا هەر مەزهەبێك و قازی خۆیان بووە، وەکو ئەوەی چوار دین بێت و تەنها ئیسلام دینی هەموو لایەك نەبێت، هەرسێ مەزهەبی حەنەفی و شافیعی و مالیکی جیاوازییان نەبووە لە مەسەلەی سەرخستنی فیکر و عەقیدەی ئەشاعیرە و هەموویشان خاوەن دەسەڵات بوونە، (ابن حجر) دەڵێت جارێکیان قازییەکی مالیکی ناردی بەشوێن (ابن تيمية)دا و لەسەر هەندێك لە قسەو فەتواکانی، ئەویش ڕازی نەبوو بچێتتە بەردەمی

و وتی ئەو دوژمنمە چۆن ئەبێت ببێتە دادوەر بەسەرمەوە، بەڵام ئەو فەرمانی زیندانی بۆ دەرکرد.

5 -(ابن حجر) دەڵێت بە فەرمانی دادوەرە مالیکییەکە (ابن تيمية) لە بورجێکدا زیندانی کرا، بەڵام خەڵکی سەردانیان دەکرد و ئەویش قسەو وانەی هەبوو بۆیان، (ابن حجر) دەڵێت کاتێك قازی لەوە ئاگەدار کرایەوە، وتی ئەگەر (ابن تيمية) نەشکوژرێت (چونکە تەکفیری کردبوو و خوینی بە حەڵاڵ دەزانی) دەبێت سەغڵەت بکرێت و ڕێگە نەدرێت قسە بۆ خەڵکی بکات، ئەوەش بەڵگەیە لەسەر ئەوەی ئەشاعیرە چۆن عەقیدەی خۆیان بە زۆر و بە پشتگیری دەسەڵات بڵاو کردووەتەوە.

6 -هەر لەو کتێبەی (الدرر الكامنة) دا داهاتووە، لەناو شاری دیمەشقدا، جارِ درا، کێ باوەڕی بە ابن تیمیة هەبێت و لەسەر عەقیدەی ئەو بێت خوێنی حەڵاڵە، هەموو ئەم ڕێوشوێنە ناشەرعی و پڕ لە دەمارگیری و نامیهرەبانییەی کە ئەشاعیرە دەیانکرد لە رێگەی قازی و کاربەدەستەکانیانەوە ئەنجامیان دەدا، ئەمەش تیشك دەخاتە سەر ئەو قسەی ئەوان کە دەڵێن ئەشاعیرە زۆر بوونە، چونکە بئەوان بانگەشەی ئەوە دەکەن ك بەڵگەی زانستی و حەق لەلای ئەوان بووە و ئەوەش دەردەخات کە مەسەلەکە وا نەبووە، بەڵکو نهێنی ئەو پرسە ئەوە بووە کە ئەوان هەمیشە چەقۆی بێ ئینسافی و بێ ویژدانیان لە دژی (ابن تیمیة) و (أهل الحديث)دا لەبەرکار و تیژ بووە.

7 -ئەشاعیرە دەڵێن ئێمە بەڵگەی زانستیمان پییە و زانایان لەگەڵ ئێمەن بۆیە زۆرترین، بەڵام وەکو بانگخوازێکی بەڕێز لە کاتی باسکردنی ژیاننامەی

(ابن تیمیة) لە کتێبی (الدرر الكامنة)دەلێت، ئاخر ئێوە خوێنی زانایانی ترتان لە غەیری خۆتان حەڵاڵ کرد و بە زەبری دەسەڵات و زیندانی کردنی نەیارەکانتان هەمیشە ڕەفتارتان کردووە، ئیتر ئەوە چ بەڵگەو زانستێکە باسی دەکەن. تەنانەت ئەوانەش کە باوەڕیان وەکو عەقیدە و باوەڕی ئێوە نەبوو ، ترسان و خۆیان لە شەڕو خراپەی ئێوە پاراست و نەیانتوانی قسە بکەن.

8 -لەو سەردەمەی کە (ابن حجر) باسی دەکات بە زۆر ئەوانەی لەسەر مەزهەبی حەنبەلی بوون کۆ دەکرانەوە بە زۆر و هەڕەشەی کوشتن مەزهەبیان پێ دەگۆڕدرا و دەکرانە شافیعی، مەزهەبی شافعیش لە بیروباوەڕدا ئەوەش جۆرێك بوو لە شێواندنی حەق و ڕاستی چونکە مەبەستیان پێی عەقیدەی ئەشاعیرە بوو نەك ئەشعەری خۆیشی، چونکە مەعلومە کە ئەبو حەسەنی ئەشعەری لە کۆتایی ژیانیدا لە زۆرێك لە بیروباوەڕەکانی گەڕایەوەو چووە سەر عەقیدەو بیروباوەڕی ئەحمەدی کوڕی حەمبەل.

9 -ئەوەشی باسکردووە کە ئەوەی ڕێگر بوو لە کوشتنی ا (ابن تیمیة) ئەوەبوو، هەندێ جار لەناو قازییەکاندا یەکێکیان ئیتر لەبەر هەر هۆکارێك بێت ڕێگر دەبوون لە دەرکردنی ئەو بڕیارە، ئەگینا ئەوان کوشتنیان لە زیندانی کردنی پێ باشتر بوو.

10 -یەکێکی تر لە هۆکارەکانی ئازار و ئەشکەنجەی (ابن تیمیة) ئەوە بوو ڕووبەڕووی هەموو موبتەدیعێك دەبوویەوە، (ابن حجر) لەو کتێبەیدا باس لە کەسێك دەکات بەناوی (نصر بن منبج) کە شوێنکەوتوی (ابن

عربي الطائي) سۆفی بووە و (ابن تيمية) ش ئەوی تەکفیر کردبوو. بۆیە ئەو نەسری کوڕی مەنبەجە دەچێتە لای بەیبەرسی سوڵتانی میسر کە نزیك دەبێت لێی و لە دژی (ابن تيمية) هانیدەدات، لەڕاستیدا ئەوە پیشەی هەمیشەیی جەهمی و ئەشعەرییەکان بووە کە پەنایان بۆ ئەو جۆرە کارە دزێوو ناشیرینە لە دژی نەیارەکانیان بردووە ، ئەوەش بوو بە مایەی ئەوەی قازی مالکییەکان ڕاسپێردرا و ئازاری زۆری شوێنکەوتوانی مەزهەبی حەمبەلیدا، ئەوەشی سەرنجڕاکێشە قازییەکی حەنبەلیش هەبوو کە (ابن حجر) بە جاهیل ناوی دەبات، ئەڵێت ئەویش ڕازی بوو لەسەر ئەو ڕێوشوێنە ستەمکارانەی لە دژی (ابن تيمية) و حەمبەلییەکان گیراوەبەر، بێگومان دەسەڵاتی ئەوکاتەش ئەو قازییەی لەبەر ئەو لاوازی زانست و کەسایەتییەی لەو جیگەیە داناوە.

11 -بەڵام خەڵکی حەقبێژ و خاوەن ئینساف لە ئوممەتی ئیسلام نابڕێت، بۆیە (ابن حجر) باسی ئەوە دەکات کە لە شمس الدين الحريري کە قازی حەنەفییەکان بووە لە دیمەشق و دانی بەوەدا ناوە کە ابن تيمية زانایەکی گەورەیە و سێ سەدساڵیش دەبێت دونیا زانای وای بەخۆیەوە نەبینیوە، ئەمەش بوو بە هۆکاری ئەوەی ئەشاعیرەکان ئەو قازییە بە هۆی ئەو قسە حەقەی دەربارەی ابن تيمية کردی لە سەر کارەکەی لابدەن، تاوانی ئەو قازییە تەنها ئەوەبوو پشتگیری لە (ابن تيمية) کردا! ئینجا دەشڵێن ئێمە

بەهۆی زانست و بەبەڵگەی شەرعی زۆربووینە و سەرکەوتووینەتە سەر نەیارەکانماندا.

12 -لەو سەردەمانەدا قوتابخانەکان بە دەستی ئەشاعیرە خۆیانەوە بوو بە حوکمی ئەوەی خاوەن دەسەڵات بوون، بۆیە بەڕێوەبردنی هەمووی بە کەسی ئەشعەری سەرسەخست دەسپێردرا، هەروەها مزگەوت و دادوەرەکانیش هەر خۆیان دایاندەمەزراند، جگە لەوەش خانەقایان هەبوو بەهەمان شێوە دەدرا بە دەستی کەسانی ئەشعەری و ئەوانیش دەبوون بە خاوەن کاریگەری زۆر لەناو کۆمەڵگادا و بەم شێوە نەك بە هۆی زانست و بەڵگەی زانستییەوە مەزهەبی ئەشاعیرە بڵاو بوویەوە.

13 -(ابن تيمية) زۆر کات زیندان دەکرا، دەوری چل ساڵ ئەو زانا بەڕێزە هەر زیندان دەکرا و ئازاد دەکرا و جارێکی تر زیندان دەکرایەوە، ئیتر ناوبەناو قازییەك خاوەن ویژدان پشتگیری لێ دەکرد و داوای ئازادبوونی دەکرد ئەشعەرییەکانیش دەیانوت بەڵێ باشە، بەڵام با تەنازول لە عەقیدەکەی بکات بڵێت پەشیمانم، یان هیچ نەبێت لە هەندێ لە بیروباوەڕەکانی بگەڕێتەوە. جارێکیان کە بە تکای کەسایەتی پایەدارێك ئازاددەکرێت بانگ دەکرێتە قەلعەی دیمەشق و وەکو لە کتێبی (الدرر الكامنة

(دا هاتووە، وا بڵاو دەكرێتەوە كە (ابن تيمية) وتوویەتی بووم بە ئەشعەری كە بێگومان وا نییە، لەبەر ئەوەی پێشەوایەكی گەورەی وەكو ابن تيمية هەموو ژیانی و كتێبە زۆرەكانی شایەتن لەسەر پێچەاونەی ئەو بانگەشەیە، بەڵام ئیتر ئەوەش جۆرێك بوو لە جەنگی دەروونی لە دژی خۆی و شوێنكەوتوانی.

14 -دوای ئازادكردنی لە قاهیرە نیشتەجێ بوو، ماوەیەكی زۆری پێ نەچوو سۆفییەكان لە قەلعەی دیمەشق سكاڵایان لەسەر (ابن تيمية) تۆمار كرد و وتیان قسە بە مامۆستا و مەشایخەكانمان دەڵێت و هەروەها دەڵێت درووست نییە هاوار بە پێغەمبەر صلى الله عليه و سلم بكرێت! بۆیە جارێكی تر فەرمانی دەستگیركردنی بۆ دەرچوو و بۆ زیندانێك لە شاری ئیسكەندەرییە و پاش ماوەیەك ئازاد كرا.

15 -جارێكی تر بە هۆی ئەوەی ابن تيمية بەڕەحمەت بێت فەتوای لەسەر ئەوەبوو كە تەڵاقی سێ بە سێ یەك دانەی دەكەوێت نەك هەر سێكی، دیسان مەلاكانی ئەو سەردەمە كە زۆربەیان ئەشعەری و سەر بەدەسەڵات بوون، لە ساڵی 719 ی كۆچی لە دژی (ابن تيمية) هەڵسانەوەو سكاڵایان لەسەری تۆمار كرد، ئەمەش بە هەمان شێوە

لەبەر ئەو بۆچوونە جیاوازەی بوو لەگەڵیان کە هەندێ لە هاوەڵانیش لەسەر ئەو بۆچوونە بوونە، دیسان زیندان کرایەوە،

16 -جارێکی تر مەلاکانی ئەوکاتە لەسەری هەڵسان بە هۆی فەتوایەکی کە تێیدا وتبووی زیارەتی قەبری پێغەمبەر صلی الله علیه و سلم یەکێکە لە (قربات) بەڵام درووست نییە بەتایبەت سەفەری بۆ بکرێت، بەڵکو ئەگەر کەسەکە خۆی ڕێی کەوتە مەدینە بۆ ئیشی خۆی دەتوانێت سەردانی قەبرەکە بکات، لەسەر ئەوەش دیسان سەرانی ئەشاعیرە هەڵسان بە زیندانی کردنی.

لەبەر ئەوەی نەیارەکانی ابن تیمیة دەیانزانی دەسەڵات بە دەستی ئەشعەرییەکانەوەیە و دڵنیاش بوون لە هەڵوێستی ئەوان لە دژی (ابن تیمیة)، بۆیە هەمیشە لە جیاتی ئەوەی گفتوگۆی زانستی لەگەڵ بکەن و قسە و بۆچوونەکانی بە بەڵگە بەرپەرچ بدەنەوە، بەردەوام پەنایان بۆ دەسەڵات دەبرد و ئەوانیش خێرا فەرمانی دەستگیرکردنیان بۆ دەردەکرد !

(ابن تیمیة) زۆربەی ژیانە پر لە پێزەکەی لە زیندانی ئەشاعیرە جەهمییەکاندا بردەسەر، تەنها لەسەر ئەوەی عەقیدەیەکی ڕاست و

درووستی هەبوو و بەو لادانانەی ئەوان لە ئەسمائوسیفات و قەدەر و بابەتەکانی تری فیقهو شەریعەتدا لەگەڵیان ناکۆك بوو ڕقیان لێ بوو، (ابن تیمیة) لەسەر بنەمای کیتاب و سوننەت و تێگەیشتنی سەلەف بوو و بە مەزن رایدەگرتن، زانایەکی حەقبێژ و بەغیرەت بوو لەسەر دینەکەی، وەکو ئەوان نانی بە زانستی شەرعییەوە نەدەخوارد و بڕیاری کۆتایی دابوو خۆی بە هەموو ساتێکی ژیانیەوە بە قوربانی ئیسلام بکات و تا دوا هەناسە بەرگری لە عەقیدەو لە شەریعەتەکەی بکات، بۆیە زیندانی بە گەشت وگوزار دەزانی و دەیفەرموو چیم لێ دەکەن من بەهەشتەکەم لەناو دڵ و سنگمدایە، هەزاران دار لە زینداندا قورئانی خەتم کرد و سەدان کتێبی نووسی و وەڵامی هەزاران پرسیاری دایەوە کە تاکو ئێستا وەکو مەشخەڵێکە بۆ موسوڵمانان، بۆیە دواجاریش هەر لە زینداندا وەفاتی کرد و الله بە کوێرایی چاوی ناحەزەکانی ناوی بەرز کردەوە و کردی بە پێشەوایەکی هەرە خۆشەویستی موسولمانان لە هەموو سەدەکاندا و کردی بە پێشەنگ و سونبولێك بۆ هەمووئیماندار و موەحیدێك.

17 -لەو وتانەی (ابن حجر) لە کتێبی (الدرر الكامنة)دا دەردەکەوێت کە ئەشاعیرە لە دژی (ابن تیمیة) کە کەسایەتییەکی ئیسلامی زۆر زانا و کاریگەر بووە، هەروەها لە دژی شوێنکەوتوانی و شوێنکەوتوانی مەزهەبی حەمبەلی کە ئەهلی فەرموودەو سوننەت بوونە، هەموو ڕێگەیەکی

ناشەرعی و ستەمكارانە وتونديان لە دژيان بەكارهێناوە و خەڵكیشیان ترساندووە و وتوويانە هەركێ نەبێتە ئەشعەری حاڵی بە حاڵی ئەوان دەبێت، لە قسەكانی (ابن حجر)دەردەكەوێت كە ئەشاعیرە هەڕەشە و لێدان و زیندانیكردن و خوێن حەڵاڵ كردن و سووكايەتی كردنيان لە دژی نەيارەكانيان بەكارهێناوە.

18 -بەڵگەی هەمو ئەم مەسەلانە و لەمانە زیاتریش لە كتێبی (الدرر الكامنة) دا هاتووە بۆ كەسێك بیەویت بیخوێنێتەوە، لە یوتیوبیش ڤیدیۆیەك لەلایەن بانگخوازیكەوە تۆمار كراوە كە من سوودم لی بینی باس لەم مەسەلە دەكات، بەڵام من خۆم بۆ بەرگی یەكەمی ئەو كتیبە گەڕامەوە و قسەكانی ا(بن حجر) م خوێندەوە كە لە لاپەڕە 144 بەداوە باسی ابن تیمیة دەكات و ئەو بەسەرهاتانە دەگێڕێتەوە.

إحسان برهان الدين

8 شوّال 1443

بنەماو مەرجەکانی ئەشعەری بوون!

ڕێڕەوی ئەشاعیرە کۆمەڵە بنەماوبنچینەیەکی تایبەت بە خۆی هەیە، بەڵام سێ لەو بنەمایانە بە بنەمای سەرەکی دەژمێردرێن کە لە ئەهلی سونەت پێی جیا دەبنەوەو بەو هۆیەشەوە بووە، کە ئەوان بوون بە تاقمێکی لادەر و، ئەگەرچی بەزاری خۆیان ئیعتیراف ناکەن، بەڵام لە ڕاستیدا خاڵی هاوبەشی زۆریان لەگەڵ موعتەزیلە و جەهمیە و پێش ئەوانیش لەگەڵ فەلاسیفەدا هەیە.

زانایان دەڵێن: هەر کەسێك ئەو سێ بنچینەو مەرجانەی پێکەوە تێدا مەوجود بێت، ئەوە ئەشعەرییەکی تۆخ و تەواوە ، ئەگەر بۆ نموونە تەنها دانەیەکیانی تێدا بێت، کەواتە بەشێکی لە ئەشعەرییەت تێدایە، ئەمانەش بنەماکانن:

1- پێشخستنی عەقڵ لەسەر نەقڵ: سەرانی ئەشعەرییەت وەکو فخرالدین الرازي و أبو المعالي الجويني وابن فورك و هەموو ئەوانی تر، ئەم بنەمایە بە بنەمایەکی سەرەکی و مەزنی مەزهەبەکەیان دەزانن. بۆ نمونە قال الله و قال الرسول لەلای ئەوان - وەکو زانایەك دەفەرموێت - تەنها خۆی بەس نییە بۆ ئەوەی وەربگیرێت، بەڵکو دەبێت بەفلتەری عەقڵیاندا تێپەڕ بێت و لەوێ مەعناکەی دیاری بکرێت، جا ئەگەر

قایلکەر بوو باشە، ئەگینا ئەو کێشە لەلای ئەشاعیرە دوو حەلی هەیە، یەکەم ئەگەر دەقەکە فەرموودە بێت لە ڕێگەی تانەدان لە سەنەدەکەی ئەگەر ئاحاد بێت چارەسەی دەکەن، چونکە ئەوان فەرموودەی ئاحاد لە عەقیدەدا وەرناگرن با لە بوخاری و موسلم یشدا بێت، ئەگەر بەوە حەل نەبوو، بۆ نموونە ئایەت بوو، ئەوە حەلێکی تریان بۆی هەیە ئەویش ئەوەیە تەئویلی دەکەن و مەعنایەکی تری جیاواز لە زاهیری بۆ دادەنێن، بۆ نموونە: (وَجَاءَ رَبُّكَ) دەڵێن، ئەوە مەبەستی (وجاء أمر ربك)ە، ئیتر بەو شێوە زۆربەی زۆری ئەو ئایەتانەی لەگەڵ عەقڵیاندا (کە عەقڵی ئەوانیش لە ژێر کاریگەری و بنەماکانی علم الكلام و فەلاسیفەی یۆناندایە وەکو بنچینە) ڕێکنەکەوێت، بە سووك و ئاسان تەئویلی دەکەن، ئایەتەکە واتایەکی هەیە و ئەوان واتایەکی تریان بۆ داناوە.

2- دابەشکردنی نەقڵ بۆ متواتر و ئاحاد: بنچینەو بنەمای دووەمی سەرەکی ئەشاعیرە بریتییە لەوەی هەرچی فەرموودەو فەرموودەی قودیسش هەیە، دەیانکەن بە دوو بەشەوە، متواتر کە ژمارەیەکی کەمە لە فەرموودەکان و لە پرسەکانی عەقیدەدا وەکو بەڵگە قەبوڵی دەکەن، بەشی دووەمیش پێی دەڵێن ئاحاد، کە ئەمەیان زۆرترینی فەرموودەکانە و هەرچەند سەحیح بێت و با لە بوخاری و موسیلمدا بێت، لە بواری

عەقیدەدا هەر وەریناگرن و ڕەتیدەکەنەوە، تەنها لە باسەکانی فیقهو غەیری عەقیدەدا وەریدەگرن. بەڵام لە مەسەلەکانی بیروباوەڕو عەقیدەدا عەقڵ دەخەنە پێش فەرموودەی ئاحادەوە.

3- پێویستە هەرچی نەقڵ هەیە(واتە کیتاب سوننەت) تەئویل بکرێت، تاکو لە گەڵ عەقڵدا یەك دەگرنەوە: واتە ئەوەش کە متواتر بوو و وەریانگرت، یان هەر ئایەت و فەرموودەیەکی تر کە لە گەڵ عەقڵ و تێگەیشتنی ئەواندا ڕێکنەکەوێت، بەم بنەمایەی سێیەمەیان چارەسەری دەکەن. واتە بنچینەی یەکەم و دووەمیان لە خزمەتی ئەم بنچینەی سێیەمەدایە،

بۆ نموونە: الله تعالى فەرموویەتی: (الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى) طه: 5. ئەوان بەزمانی حاڵ دەڵێن: نابێت! هەرچەند الله فەرموویەتی: (اسْتَوَى) بەڵام خۆی مەعناکەی (استولى) یە،

ئەشاعیرە بەم سێ بنەما نامۆیە و بنەمای تریشیان هەیە، کە لە باسەکانی داهاتوودا إن شاء الله باسیان دەکەین، مەودایەکی گەورەیان لە نێوان خۆیان و عەقیدەی سەلەفدا درووست کرد و بە هۆی تعصب و دەمارگیری بۆ مەزهەبەکەیان و، هەروەها بەهۆی ئەوەی لە زۆر لە سەدەکاندا دەسەڵاتیان بەدەستەوە بوو وتوانیویانە زۆرێك لە زانا و ناوداران لە ڕێگەی پێدانی بەڕێوەبردنی قوتابخانە و دار الحديث و ئەو

شوێنانەی بەدەستیانەوە بووە، بۆ لا خۆیان ڕایان بکێشن و خۆیشیان لە گەڵ ڕۆژگاردا لە بنەما و بنچینە نامۆکانیان لەگەڵ عەقیدەی ئەهلی سوننەتدا ڕۆ بچن و دوورتر بکەوتەوە.

ئایا ئەشاعیرە زۆرترینن؟

سەرەتا هەڵەیەکی زانستی و مەنهەجییە، زۆرینە بکرێتە پێوەر بۆ ناسینی حەق، بەڵکو خودی حەق کە خۆی لە قورئان و سوننەت بە تێگەیشتنی سەلەفدا دەبینێتەوە دەبێت بکرێتە پێوەری ناسینی حەق. بۆیە بە پێی قۆناغ وکات وخودی خەڵکی، دەکرێت زۆرینە لەسەر حەق بێت و زۆر جاریش زۆرینە لەسەر ناحەقە .

زۆر جار دەبیسین و دەخوێنینەوە دەوترێت: ئەشاعیرە زۆرترینن! جا بە کورتی، با هەر لە سەرەتاوە بڵێین: ئەوە ئیددیعایەکی بێ بەڵگەیە و قسەیەکە سەلماندنی پێویستە.

لێرەدا دوای خوێندنەوە و وردبوونەوە لە قسەی زانایان و ئەوانەی لە ئەنجامی سەرسوڕمانیان لەو بانگەشە بێ بەڵگەیە وەڵامیان داوەتەوە، سەبارەت بەوەی ئایا ئەشاعیرە زۆرینەن یان نا؟ دەڵێم:

1- أبو الحسن الأشعري کە ئەشاعیرە خۆیان دەدەنە پاڵی و لەوەشدا کارەکەیان عەرەب واتەنی: (فیه نظر!) بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا پێویستە ئەوە بزانرێت ئەو لە سەدەی چوارەمی کۆچیدا وەفاتی کردووە و تا ئەو کاتە، واتە: لە هەموو سێ سەدە چاك و پڕ لە خەیرەکەی (القرون

المفضلة) نەك كەس ئەشعەری نەبووە، بەڵكو ئەبولحەسەنی ئەشعەری لەو كاتانەدا هەر لەدایكیش نەبووە.

2- گەورەترین زانایانی ئوممەتی ئیسلام بە ڕەهایی لەو سەردەمانەدا بوونە كە تا ئێستاش و لەوانەیە تا ڕۆژی قیامەتیش دین هەر لەوان وەردەگیرێت، كە لەو سەردەمانەدا ئەشعەری جارێ لەدایكیش نەبوو بوو، ئیتر چ مەعنایەك بۆ باسكردنی زۆرینەی و كەمینە؟ لە كاتێكدا یەكیك لەو زانا و پێشەوا گەورانەی سێ سەدەكە كەسیان ئەشعەری نەبوونە و بەڵكو پێچەوانەی عەقیدەی ئەشاعیرەش بوونە، بۆ نموونە چوار پێشەوایانی مەزاهیبەكان و سەرانی فەرموودەناسان و خاوەن كتێبەكانی فەرمووده وەكو بوخاری و موسلیم و ئەوانی تر و سەدان و هەزارانی تر لە سەروەران و پێشەوایانی ئوممەت، كە دینیان لێ وەردەگیرێت ئەوانە هەموویان لە پێش سەردەمی ئەشعەری ژیاون.

3- عەقیدەی ئەشاعیرەو فیرقەكانی تریش بەهەمان شێوە، لەسەر بنەمای علم الكلام و فەلسەفە و مشتومڕ وجەدەلی دووردودرێژو قوڵ و وشك و بێ تام دامەزراوە، ئەوان لە باسەكانی عەقیدەدا، باسی (جوهر و عرض و القانون الكلي و الكلام النفسي) و دەیان زاراوەی سەیروسەمەرەو نامۆ بە كیتاب و سوننەت باس دەكەن، كوا خەڵكی عەوام كە زۆرینەی

خەڵکن، لە هیچ سەردەمێکدا لەو عەقیدە قورسەی ئەشاعیرە تێگەیشتوون تاکو بوترێت زۆرینە ئەشعەری بوونە؟! بەڵکو ئەوە تەنها تاقمێك بوونە لە زانایان و شارەزایان لە علم الكلام و زاراوەی فەلاسیفەو ویستوویانە عەقیدەی ئیسلامیش وەکو بوونی پەروەردگار و پرسەکانی تر بەو ڕێگانە بسەلمێنن، کە ئەگەرچی ئەوان مەبەستیان خزمەتی ئیسلام وزانستیش بووبێت، بەڵام ڕێگەی ڕاستیان لێ ون بووەو گوایە لە ڕێگەی فەلسەفەو مەنتیق وعلم الكلام بە حەق وئیمانی تەواو بگەن!

ئەگەر بەڵگەشت دەوێت لەسەر نامۆیی ئەو قسەوباس و زاراوانەی بەکاری دەهێنن، ئەتوانیت کتێبەکانی سەرانی ئەشاعیرە بخوێنیتەوە، بزانە چەند وشك و قورسە تێگەیشتنیان؟ هەر بۆ نموونە دەتوانن تەماشایەکی ئەم کتێبانە بکەن بزانە تیگەیشتنیان ئاسانە یان لەئەوپەری وشکی و قورسیدایە چونکە پڕە لە بۆچوون و زاراوەی فەلسەفەو علم الكلام: (أساس التقديس، اصول الدين ، مشكل الحديث وبيانه ، الإرشاد إلى قواطع الأدلة في أصول الاعتقاد ، الإنصاف، الاقتصاد في الإعتقاد، الخريدة، الجوهرة، المواقف ، لمع الاعتقاد، نهاية الإقدام....).

4- هەر بە بۆنەی ئەو عەقیدە قورس و نامۆیە کە پێچەوانەی عەقیدە سووك و ئاسان و گونجاو لەگەڵ فیترەتەکەی قورئان وسوننەتەدا، کە مەحاڵە خەڵکی عەوام وزۆرینەی زۆری خەڵکی لە هیچ سەردەمێکدا لێی

تێگەن، سەرانی ئەشاعیرە خۆیان ناکۆکی لە نێوانیاندا درووست بوو، ئایا ئەو خەڵکە عەوامەی کە لەو عەقیدەی ئەشاعیرە ناتوانن تێبگەن، ئیماندارن سەرەڕای ئەو جەهلەیان، یان بەو جەهلە بێ ئیمان دەبن؟ هەر بۆ نموونە:

-تقي الدين المُقتَرَح کە لە ساڵی 612ی کۆچی وەفاتی کردوەلە «شرح الإرشاد» (142/1). هەورەها ابن عرفة کە لەساڵی 803ی کۆچی وەفاتی کردووە لە «المختصر الكلامي» لاپەڕە(111) و لە زۆر لە کتێبەکانی تری ئەشاعیرە باس لە خیلاف کراوە ئایا عەوام ئیماندارن یان نا، یەکێکیش لە قەولەکان لە خەڵکی عەوامدا ئەوەیە کافر دەبن.

لە لای متأخرين ی ئەشاعیرەش بەهەمان شێوە سەبارەت بە عەوامی خەڵکی کە لەو عەقیدە قورسە تێناگەن خیلافەکە باسکراوە و یەکێك لە ئەگەرەکان کافر بوونیانە، وەکو علي بن خليفة کە لە ساڵی 1172ی کۆچی وەفاتی کردوە لە هۆنراوەی (الرياض الخليفية)دا دەڵێت:

إذ حرفَةَ التقليد لا يرضى بها ...... ذو هِمَّةٍ فاسلُك سبيلَ أمانِ

فيه اختلافٌ بينهم في حكمِهِ ...... بالكُفر والإيمان والعصيانِ

-5کەواتە سەوادی خەڵك و زۆرینەی ڕەهای عەوام ، لە هیچ سەردەمێکدا لەسەر عەقیدەی ئەشاعیرە نەبوونە، چونکە نەیانتوانیوەو ئێستەش ناتوانن لەو عەقیدە تێبگەن، ئیتر چۆن دەکرێت پێیان بوترێت

ئەشعەری؟ لەبەرانبەریشدا بێ گومان زۆرینەیان لەسەر عەقیدە ئاسان وخاوێنەکەی ئەهلی سوننەت وسەلەف بوونە، کە هەموو کەسێك بەبێ هیچ گرانییەک لێی تێدەگات، چونکە نە فەلسەفە و نە قوڵبوونەوە و ڕۆچوون لە زاراوەکانی علم الکلام و نە هیچ بەربەست و ئاستەنگێک لەو بارەوە لەبەردەم تێگەیشتنیاندا نەبووە، ئێستەش بەهەمان شێوەیە، خەڵکی عەوام و سەوادی هەرەگەورەی ئەوان لە عەقیدەی ئەهلی سونەت دەتوانن تێبگەن، نەك لە عەقیدەی فیرقەکان، کە بۆ ئەوەی بوونی الله بسەلمێنن، خەریکە مرۆڤ بێ ئیمان ئەکەن و سەری لێ دەشێوێنن بەباسی جەوهەر و عەرەزو و قسەی فەلسەفی دووروودرێژ و ناخۆش..

6- ئینجا ئەوەی کە دەوترێت فلانە وڵات، یان شارو شوێنێکی دیاری کراو کە زۆرینەی ئەشعەری بوونە، ئەوەش هەر وا نییە، چونکە ئەوە تەنها مەبەست لە کۆمەڵە زانایەکی ئەشعەری بووە کە ناودار بوونە و خەریکی ئەو باسانە بوونە، نەك هەموو خەڵکی ئەو دەڤەرە خەریکی ئەو باس و خواسانەی ئەشاعیرە بووبن! چوونکە ئەسڵەن هەر لێی تێنەگەیشتوون تاکو خۆیان بکەن بە خاوەنی و ئینتیسابی بۆ بکەن.

7- بەڵكو لە ڕووی مێژوویی و بەبەڵگەی زانستی حاشا هەڵنەگرەوە، زۆرینە هیچ سەردەمێك ئەشاعیرە نەبوونە، ئەم حەقیقەتەش لەناو کتێبی چەندین لە سەران و زانایانی بەناوبانگی ئەشاعیرەدا هاتووە، بۆ نموونە:

-ابن عساكر، کە گومان نییە لەوەی یەکێکە لە زانایانی ئەشاعیرە و لە ساڵی 571ی کۆچی وەفاتی کردوە، لە کتێبی (تبيين كذب المفتري فيما نسب إلى الإمام أبي الحسن الأشعري) لە لاپەڕە (331)دا دەڵێت: ئەوەی کە بوترێت زۆرینەی خەڵکی لە هەموو سەردەمەکاندا و زۆربەی خەڵکی عەوام لە هەموو شارو وشوێنەکاندا ئەشعەری نین و تەقلیدی ئەشعەری ناکەن و مەزهەبەکەی پەسەند ناکەن و باوەڕیان پێی نییە،کە ئەوانە زۆرینەو سەوادی ئەعزەمن، لە وەڵامدا دەڵێین بە زۆرینە نییە و ئەوانە تێنەگەیشتوون و جاهیلن کە ئەشعەری نین!!...ئەمە وتەی ابن عساکر ە لە کتێبەکەیدا وبەڕوونی باس لەوە دەکات غەیری ئەشاعیرە زۆرینەن و ەشاعیرە کەمینەن، هەر بۆیە دانەری کتێبی (جمع الجيوش والدساكر على ابن عساكر) لە لاپەڕە 283دا دەڵێت: ئەو قسەی ابن عساکر سەلمێنەری ئەوەیە کە وتمان سەبارەت بەوەی لە سەردەمی ئەوو پێش ئەو سەردەمەش غەیری ئەشاعیرە زۆرتر بوونە وئەوان بایەخیان نەبووە، ئینجا ناوی چوار سەد زاناو فەرموودەناس وپێشەوا دەخاتەڕوو ،کە هەموویان نەیاری ئەشاعیرە بوونە وزەمی ئەوانیان کردووە.

-بەڵگەیەکی تریش لە کتێبی زانایەکی مەشهورو بەناوبانگی ئەشاعیرە کە ئەویش (ابو حامد الغزالي) یە کە لە ساڵی 505ی کۆچی وەفاتی کردووە، لە کتێبی (إلجام العوام عن علم الكلام)دا دەڵێت: (وأما إثبات موجود في الاعتقاد على ما ذكرناه من المبالغة في التنزيه شديد جداً بل لا يقبله واحد من الألف لا سيما الأمة الأمية) وەکو دەردەکەوێت غەزالی دەڵێت بەشێك لە عەقیدەی ئەشاعیرە لە هەزار یەك کەس قبوڵی ناکاتت بەتایبەتی خەڵکی ئوممی و نەخوێنەوار، بێگومان لەبەر ئەوە تێناگەن چونکە عەقیدەیەکی قورسە و لەگەڵ فیترەتی مرۆڤەکاندا ناجۆرە.

-هەروەها العز بن عبدالسلام دان بەهەمان حەقیقەتدا دەنێت و لە کتێبی قواعد الأحكام (202/1)دا دەڵێت: (فإن اعتقاد موجود ليس بمتحرك ولا ساكن ولا منفصل عن العالم ولا متصل به , ولا داخل فيه ولا خارج عنه لا يهتدي إليه أحد بأصل الخلقة في العادة , ولا يهتدي إليه أحد إلا بعد الوقوف على أدلة صعبة المدرك عسرة الفهم) واتە باوەڕهێنان بە مەوجودێك (مەبەستیان الله یە) کە نە جوڵاوەو نە وەستاوە و نە لە جیهان دابڕاوەو نە پەیوەستە پێوەی، نە لەناو جیهاندایە و نە لە دەرەوەی، دەڵێت ئەمە هەموو کەسێك ناتوانێت لێی تێبگات، مەگەر دوای تێکەیشتنی نەبێت لە کۆمەڵە بەڵگەیەکی قورس و ئەستەم بۆ تێگەیشتن. بەدوایدا دانپێدانێکی ڕوونتر دەکات و دەڵێت) :لأن الشرع إنما عفا عن المجسمة لغلبة التجسم على الناس) دەڵێت زۆربەی خەڵکی

موجەسیمەن، واتە زۆر لە ئەشعەرییەتەوە دوورن و ناتوانن لە عەقیدە ئاڵۆزەکەی ئەشاعیرە تێبگەن، بۆیە شەرع لێیان خۆش دەبێت.

8- ئەگەریش بڵێین لە هەندێ قۆناغی مێژوویدا زۆرینە بوونە، یان ئێستا زۆرن، هۆکاری ئەوە زۆرییەش پەیوەندی بە ڕاست و درووستی عەقیدەکەوە نییە، بەڵکو هۆکاری تری لە پشتە، لەوانە:

-لە پاش هەرەس هێنانی فیکری موعتەزیلەکان، ئیتر ئەشاعیرە لەسەر زەمینەی واقیعدا و لەسەر حیسابی ئەوان بڵاوەیان کرد و هەر لەو سەروبەندەشدا ولەبەرانبەر نەیارەکانیان و بەتایبەتی موعتەزیلە خۆیانیان وەکو ئەهلی سوننەت و جەماعەت ناساند.

-لەو سەردەمانەی کە دەسەڵاتیان بەدەستەوە بووە، کە تاکو ئێستاش کاریگەرییان لە دەسەڵاتدا هەر هەیە، زۆر دەمارگیرانە و بێ ڕەحمانە مامەڵەیان لەگەڵ نەیارەکانیاندا کردووە، هەرچی قوتابخانە و ئیش و کاری فەرمی و پلەوپایە هەیە بۆ خۆیان و ئەوانەی لایەنگری خۆیانن قۆرخیان کردبوو، چاکترین نمونەو بەڵگەش لەسەر ئەوە، شيخ الإسلام ابن تيمية بوو، لە بەرگی یەکەمی کتێبەکەی ابن حجر العسقلاني (الدرر الكامنة في أعيان المائة الثامنة) بە ڕوونی باس لەو ستەمە و زۆرە دەکات کە ابن تيمية بە هۆی فتواو کتێبەکانی لەسەر دەستی ئەشاعیرە تووشی بووە کە بەو هۆیەوە زۆربەی ژیانی لە زیندانەکانی ئەشاعیرەدا بەسەر

بردووە. بۆیە ئەوان لە ڕێگەی تەرغیب و تەرهیبەوە توانیان نەیارانی خۆیان بترسێنن و خەڵکیش -کورد واتەنی - خۆشیان بێت و ترشیان بێت.بیانکەن بە شوێنکەوتووی خۆیان.

ئایا ئەشاعیرە
شوێنکەوتووی ئەبولحەسەنی ئەشعەرین؟

ئەمە پرسیارێکە زانینی وەڵامەکەی زۆر گرنگە، ئایا ئەشاعیرە کە بەنازناوەکەیان بێت سەر بە ئەبولحەسەنی ئەشعەرین، لە حەقیقەتدا شوێنکەوتووی بەئەون؟ ئەگەر لە بنچینەو بنەماکانی مەزهەبەکەیاندا ڕەچاوی عەقیدە و تێگەیشتنی ئەبولحەسەنیان کردبێت، ئەوە ڕاستە ئەوان شوێنکەوتووی ئەون، ئەگەرنا، لە ڕووە زانستییەکەوە شوێنکەوتووی ئەو نین، با ئەو ناوەش لە خۆیان بنێن.

گرنگە بزانین أبو الحسن الأشعري کە لە سەر بۆچوونی پەسەند لە دەوروبەری ساڵی 324ی کۆچی وەفاتی کردووە، چل ساڵ لەسەر ڕێڕەوی موعتەزیلەکان بووە و، لەگەڵ سەرگەورەی موعتەزیلەکاندا کە أبو علي الجبائي بووە لە یەك ماڵدا ژیاون، لە دوای ئەوە حەقیقەتی گومڕایی موعتەزیلەکانی بۆ دەرکەوتووە و لەسەر مینبەرەوە وەکو ابن الندیم لە کتێبی (الفهرست ل225) دا دەڵێت، وتوویەتی: خەڵکینە، ئەوەی دەمناسێت دەمناسێت، ئەوەشی نامناسێت خۆمی پێ دەناسێنم، من فلانی کوڕی فلانم، قەناعەتم وا بوو کە قورئان مەخلوقە و الله بەچاو نابینرێت و وامدەزانی کردەوە خراپەکانم خۆم درووستی دەکەم، بەڵام من لەو بیروباوەڕانە تەوبە دەکەم و بەرپەرچی موعتەزیلە دەدەمەوە

ولەدوای ئەوە دەستی کرد بە بەرپەرچدانەوەو هەڵماڵینی پەردە لەسەر بیروبۆچوونەکانیان. ئەمەش جگە لە ابن الندیم زۆرێك لە زانایان و مێژوونووسانی تر باسیان کردووە.

دوای ئەوە بۆ ماوەیەك ئەبولحەسەنی ئەشعەری چووەتە سەر ڕاوبۆچوون وعەقیدەی (عبد الله بن سعید بن کُلاّب)، کە ئیمام ئەحمەد زۆر توند بووە لە دژی ئەوکەسە بە هۆی عەقیدەکەیەوە، وەکو لە کتێبی " سير أعلام النبلاء " (380/14)دا هاتووە.بەڵکو وەکو ابن تيمية لە کتێبی (في درء تعارض العقل والنقل) (6/2)دا دەگێڕێتەوە ئیمام ئەحمەد زۆر بەرانبەر الحارث المحاسبی ش توند بووە تەنها لەبەر ئەوەی لە ابن کُلاّب نزیك بوو و لەسەر مەزهەبی ئەو بووە لە عەقیدەداە؛:ئەمەش بە قۆناغی دووەمی فیکرو عەقیدەی ئەبولحەسەن دادەنرێت کە لە هەندێ مەسەلە لەسەر مەزهەبی ئەهلی سوننە بووەو لە هەندێکی تردا پێچەوانەیان بووە، بەڵام بە شێوەیەکی گشتی مەزهەبێکی جیاواز بووە لە مەزهەبی ئەهلی سوننەت و جەماعەت.

ئەوەی کە هەیە هەر ئەوەندەیە بەراورد بە قۆناغی یەکەمی موعتەزیلە بوونی، ئەبولحەسەنی ئەشعەری ئەم قۆناغەی جۆرێك بووە لە نزیك بوونەوەی لە عەقیدەی سەلەف ئەگەرچی تەواو لە بازنەی هیدایەتدا نەبووە. بۆیە لەم قۆناغەدا ئەبولحەسەنی ئەشعەری ڕاستە لەسەر فیکرە و بیروباوەڕی ئیعتیزال نەماوەتەوە، بەڵام نە بەتەواویش بۆ

مەنهەجی ئەهلی سوننەت نە گەڕاوەتەوە، چۆن بڵێی لە عەقیدەدا لە نێوان هیدایەت و گومڕاییدا بووە.

لێروشەوە خیلاف لە نێوان زانایان و مێژوونووساندا درووست بووە، هەندێك پێیان وایە أبو الحسن الأشعري تاكو مردنی، لەسەر ئەو عەقیدەیە ماوەتەوە و لەڕاستیدا ئەشاعیرەكانی دوای خۆی و ئەم ڕۆژگارەش لەسەر عەقیدەی ئەشعەرین لەو قۆناغەدا، ، هەندێكیش وەكو ابن كثير ی موفەسیری قورئان وزانای تر، پێیان وایە أبو الحسن لەدوای ئەو قۆناغە، ئینجا بە تەواوی خۆی لەو بیروباوەڕە موخالیفانەی ابن كلاب یش پاك كردووەتەوەو گەڕاوەتەوە سەر مەزهەبی ئەهلی سوننەت و چووەتە سەر مەزهەب و تێگەیشتن و عەقیدەی ئەحمەدی كوڕی حەمبەل، بەڵگەش لەسەر ئەوە نووسینێتی بۆ كتێبی(الموجز) و(مقالات الإسلاميين) و (الإبانة في أصول الديانه) كە دوا كیتابەكانی لە ژیانیدا نووسیوێتی و تێیدا لە زۆربەی مەسەلەكاندا، عەقیدەی سەلەفی بڕیارداوەو لەسەری جێگر بووە.

با لێرەدا هەندێك لە بیروباوەڕو عەقیدەی أبو الحسن الأشعري بخەینەڕوو، كە لەو كتێبانە وەریدەگرین لە كۆتا قۆناغ و كۆتایی تەمەنیدا نووسیوێتی، بزانین ئەشاعیرەی سەردەمەكانی دوای خۆی لەسەر عەقیدەی ئەون، یان نەخێر ، پێچەوانەی ئەو عەقیدەن:

1- ئەبولحەسەنی ئەشعەری لە كتێبی (الإبانة في أصول الديانة)دا دەڵێت: الله تعالى لەسەر عەرشی خۆیەتی و ئینجا ئەم ئایەتەی هێناوەتەوە: (الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى) الله تعالى دوو دەستی هەیە بەبێ دیارییکردنی کەیف و چۆنێتی ئەو دەستە، ئەم ئایەتەشی هێناوەتەوە: (خَلَقْتُ بِيَدَيَّ) هەروەها ئایەتی (بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ) هەروەها وتوویەتی الله چاوی هەیە بەبێ دیاریکردنی چۆنێتی: (تَجْرِي بِأَعْيُنِنَا) ئینجا دەڵێت الله وەجهی هەیە:(وَيَبْقَى وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلالِ وَالْإِكْرَامِ) دوای ئەوە باسی عەقیدەی خۆی دەکات لەوەی کە ئیمان قەولەو عەمەلە، زیادو کەم دەکات، هەروەها بە ڕاشکاوی وتوویەتی عەقیدەم وایە وەکو لە فەرمودەداهاتووە کە الله بۆ ئاسمانی دونیا دادەبەزێت و دەفەرموێت: کێ داوای لێخۆشبوون دەکات لێی خۆش بم؟ ئینجا باسی باوەڕی بە فەرمودەکانی رسول الله دەکات وهەروەها بە وەرگرتنی لە قورئان و لەفەرمودە و ئەم ئایەتە دەهێنێتەوە:(فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ) دوای ئەوە باسی باوەڕو عەقیدەی خۆی دەکات لە شوێنکەوتنی سەلەف و دەڵێت نابێت هیچ بیدعەیەك لە دیندا ئەنجام بدرێت و دەڵێت ئێمە لەسەر مەزهەب و ڕێبازی سەلەفین هەرچییان وتووە ئێمەش ئەوە دەڵێین .

2- أبو الحسن الاشعري له كتێبی (رسالة إلى الثغر بباب الأبواب) داهەموو سیفەکانی الله عزوجل جێگیر دەکات و وەکو خۆی و بەبێ گۆڕینی واتاکانی باوەڕی پێیەتی و دەڵێت: (وأجمعوا على إثبات حياة الله عز وجل لم يزل بها حيا وعلما لم يزل به عالما وقدرة لم يزل بها قادرا وكلاما لم يزل به متكلما وإرادة لم يزل بها مريدا وسمعا وبصرا لم يزل به سميعا بصيرا). لە دوای ئەوەش دەڵێت: (وأجمعوا على أنه عز وجل يسمع ويرى وأن له تعالى يدين مبسوطتين وأن الأرض جميعا قبضته يوم القيامة والسموات مطويات بيمينه من غير أن يكون جوارحا وأن يديه تعالى غير نعمته، وقد دل على ذلك تشريفه لآدم عليه السلام حيث خلقه بيده وتقريعه لإبليس على الاستكبار عن السجود مع ما شرفه به بقوله (ما منعك أن تسجد لما خلقت بيدي) واته: بەدیاری کراوی دەڵێت دەست حەقیقەتی شایستەی بە الله هەیە و مەعنای نیعمەت نییە و جگە لە هێنانەوەی بەڵگەی ئایەتەکان بەڵگەی ئەوە دەهێنێتەوە کە الله فەرموویەتی ئادەمم بە دەستی خۆم درووست کردووە و سەرکۆنەی ئیبلیسی کردوە لەسەر خۆبەزلزانینی ئەو و سەجدە نەبردنی بۆ ئەوکەسەی الله بەدەستی خۆی درووستی کردووە.

ئینجا دەڵێت: (وأجمعوا على أنه عز وجل يجيء يوم القيامة والملك صفا صفا لعرض الأمم وحسابها وعقابها وثوابها فيغفر لمن يشاء من المذنبين ويعذب منهم من يشاء). لێرەشدا وەکو بەڕاشکاوی دیارە سیفەتی هاتن بۆ الله تعالى جێگیر دەکات و باوەڕی پێیەتی و ئایەتەکان بەبێ تەئویل

کردن وگۆڕینی واتاکانی وەکو بەڵگە دەهێنێتەوە، کە ئەمە خاڵێکی دابڕان و جیاوازی سەرەکییە لەگەڵ سەرانی ئەشاعیرەی دوای خۆیدا.

دوای ئەوە بە ڕوونی و بەڕاشکاوی، بەرزی الله و (استواء)ی الله لەسەر عەرشی خۆی جێگیر دەکات و بە (استولی) و هیچ واتایەکی تر تەئویلی ناکات و دەڵێت: (وأنه تعالى فوق سمواته على عرشه دون أرضه وقد دل على ذلك بقوله (أأمنتم من في السماء أن يخسف بكم الأرض) وقال:

(إليه يصعد الكلم الطيب والعمل الصالح يرفعه) وقال (الرحمن على العرش استوى) وليس استواؤه على العرش استيلاء كما قال أهل القدر لأنه عز وجل لم يزل مستوليا على كل شيء). واته خۆی لە قەولی قەدەرییەکان بەری دەکات کە وتوویانە (استوى) بە مەعنای (استولى) دیت و دەڵێت وا نییە و هەر بەحەقیقەت ئیستوای کردووە و سەرانی ئەشعەرییەت چەندین سەدەیە کی باوەڕی بەو شێوە بێت و واتای ئایەتەکە وەکو خۆی لێی تێبگات بەبێ تەئویل کردن، پێی دەڵێن موجەسیمە و بەو واتا بێت ئەبولحەسەنی ئەشعەریش موجەسیمەیە.

3- أبو الحسن الأشعري لە سەرەتاکانی کتێبی (الإبانة في أصول الديانة)دا زۆر بە ڕوونی، باس لە دەستگرتنی بە کیتاب و سوننەت و ڕێبازی هاوەڵان

و سەلەف لە پێشەوایانی أهل الحدیث دەکات و بەتایبەتی باس لەوە دەکات کە ئەو لە عەقیدەدا لەسەر مەزهەب و تێگەیشتی پێشەوا ئەحمەدی کوڕی حەمبەلە کە عەقیدەی ئەو دیارە بۆ هەموو خاوەن زانستیك چۆن بووە وچەند لەگەڵ عەقیدەی ئەشاعیرەی دوای ئەشعەری جیاوازی هەیە، دەڵێت :

(قولنا الذي نقول به وديانتنا التي ندين بها التمسك بكتاب الله ربنا عز وجل وبسنة نبينا محمد وما روي عن السادة الصحابة والتابعين وأئمة الحديث ونحن بذلك معتصمون وبما كان يقول به أبو عبدالله أحمد بن محمد بن حنبل نضر الله وجهه ورفع درجته وأجزل مثوبته قائلون ولما خالف قوله مخالفون) ئینجا لە دوای وەسف و سەنایەکی زۆر بۆ پێشەوا (أحمد حنبل) دەڵێت) :وأن له سبحانه وجها بلا كيف كما قال (ويبقى وجه ربك ذو الجلال والإكرام)وأن له سبحانه يدين بلا كيف كما قال سبحانه (خلقت بيدي) وكما قال (بل يداه مبسوطتان) وأن له سبحانه عينين بلا كيف كما قال سبحانه (تجري بأعيننا) واتە جارێکی تریش لەم کتێبەدا بە پێچەوانەی ئەشاعیرەکانی دوای خۆی (يد) و(وجه) بەبێ تأويل کردن بۆ الله عزوجل ثابت دەکات و ئایەتەکان لەسەری وەکو بەڵگە دەهێنێتەوە ، ناڵێت دەست مەعنای نیعمەت ودەسەڵاتە، یان بڵێت (وجه (مەعنای زاتە و ئەو جۆرە تەئویل وگۆڕینە ناکات لە واتای دەقەکاندا. لە ڕاستیدا کتێبی (الإبانة) بە شێوەیەکی گشتی پێچەوانەی عەقیدەی ئەشاعیرەیە لەم سەردەمەدا، بەتایبەتی لە مەسەلەی صفات

و وعلو و ئیمان و مەسەلەی تریش، وەکو ئەوەیە کتێبی زانایەك بێت لە نەیارانی ئەوان لە عەقیدەدا، نەك دامەزرێنەر و پێشەوای مەزهەبی ئەوان بێت.

بێگومان من لێرەدا تەنها دەمەوێت چەند نموونەیەکی کەم بهێنمەوە لە عەقیدەو بیروباوەڕی ئەبولحەسەنی ئەشعەری بە مەبەستی گەیشتن بەوەی ئایا ئاشاعیرە لە سەردەمەکانی پێشوودا و لەم سەردەمەی خۆیشماندا عەقیدەیان وەکو ئەو پێشەوایە بووە یان نا؟

لە ڕاستیشدا عەقیدەی ئەشاعیرە جیاوازە لە عەقیدەی ئەبولحەسەنی ئەشعەری کە ئەو بە پێشەوای خۆیان دەزانن، هەرکەسێکی ئەشعەری کەمێك شارەزایی هەبێت و دوور بێت لە دەمارگیری، دەزانێت کە ئەشاعیرە عەقیدەیان نە لە سیفات و نە لە (استواء) و نە لە ڕەچاوکردنی عەقیدەی سەلەف و پێناسەی ئیماندا، وەکو عەقیدەی ئەشعەری خۆی نییە، لەگەڵ ئەوەشدا با چەند نموونەیەك لە وتەی سەرانی ئەشاعیرەی دوای ئەشعەری بهێنینەوە، ئاخۆ یەك عەقیدەیان هەیە یان دوو عەقیدەی جیاواز:

1- ابن فورك که یەکێکە لە زانا گەورەکانی ئەشاعیرە و لە ساڵی 406 ی کۆچی وەفاتی کردووە، لە کتێبی (مشكل الحديث وبيانه)دا،دەڵێت: (واعلم أنه ليس ينكر استعمال لفظ اليد على معنى النعمة ، وكذلك استعماله على معنى الملك والقدرة) بەمەش لە ئەسڵێکی گەورەی پێشەواکەی لایدا و وەکو دیارە بە پێچەوانەی تێگەیشتن و عەقیدەی ئەبولحەسەنی مامۆستای تەئویلی واتای (يد) دەکات ودەڵێت مەعنای نیعمەتە و دەسەڵاتە. ئەمەش تەنها بۆ نموونە هێناومەتەوە ئەگینا ئەوە جێگای یەکدەنگییە لەلای ئەشاعیرە کە دەست مەعنای نیعمەت و قودرەت و ئەو جۆرە واتایانەیە، نەك دەست وەکو لە زاهیری ئایەتەکە دەردەکەویت.

2- ئەشاعیرە، بە پێچەوانەی ئەبولحەسەنی ئەشعەری (استواء) جێگیر ناکەن و بۆ (استولى) دەیگۆڕن، (مجىء) ش دەگۆڕن و دەڵێن هەرچەند الله فەرموویەتی (وجاء ربك) ئەوە مەبەست لە هاتن نییە، بەڵکو واتای هاتنی فەرمانی الله دەگەیەنێت نەك بە خۆی بێت، واتە ئەشاعیرە قەیدوشەرت لەسەر واتاکانی قورئان دادەنێن، ئایەتەکە واتایەکە و تۆ ئەبێت بەپێی مەزهەبی ئەشاعیرە بە واتایەکی تر لێی تێبگەیت !

الفخر الرازی کە یەکێکە لە گەورەترین زانایانی ئەو مەزهەبە و لە ساڵی 606ی کۆچی وەفاتی کردووە، لە کتێبی (أساس التقديس)ص 103 .

واتای هەموو ئەو ئایەتانە وەکو خۆی جێگیر ناکات و دەیانگۆڕێت وتەئویلیان دەکات و بە پێچەوانەی ئەشعەری لێیان تێدەگات ودەلێت:
(المراد هل ينظرون إلا أن تأتيهم آيات الله ، فجعل مجيء آيات الله مجيئاً له على التفخيم لشأن الآيات ، كما يقال: جاء الملك إذا جاء جيش عظيم من جهته . أو يكون المراد : هل ينظرون إلا أن يأتيهم أمر الله ... أما قوله (وَجَاءَ رَبُّكَ وَالْمَلَكُ صَفاً صَفّاً) إما وجاء أمر ربك ، أو جاء قهر ربك) . واتە (مجیء) بەهەموو شێوەیەك ڕەتدەکاتەوە کە لەسەر حەقیقەتی هاتن بێت و مەعنای تری بۆ دادەنێت.

فخر الدين الرازي لە کتێبی(أساس التقديس) ل 156، هەروەها الآمدي لە کتێبی (غاية المرام) ل141:دەڵێن مەعنای (الاستواء) بە (الاستيلاء والقهر ونفاذ القدر وجريان الأحكام الإلهية) واتە بەواتای دەسەڵات و جێبەجێکردنی ویست و قەدەری خۆی دێت، کە ئەمە تەئویل و گۆڕنێکی زۆر ڕاشکاوانەیە بۆ قەولی الله تعالى و بەتەواوەتی پێچەوانەی وتەو عەقیدەی ئەبولحەسەنی ئەشعەرییە. زانایان و پێشەوایانی گەورەی ئەشاعیرە لە کتێبەکانیاندا واتای ئایەتیکی زۆر تەئویل دەکەن و واتایەکی تری بۆ دادەنێن، کە ئەوەش خاڵێکی جیاوازی گەورەو لێکدابڕانی عەقیدەی ئەهلی سونەت و ئەشاعیریە.

بەڵكو (ابن حجر الهيتمي) كە يەكێكە لە زانا ناوداروگەورەكانی ئەشاعیرە لەسەردەمانی دوای ئەشعەری خۆیدا، تەكفیری ئەو كەسە دەكات باوەڕی وابێت الله جیهەتی هەیە و لەسەر عەرش بێت و لە كتێبی: (الفتاوى الحديثية) (ص151 – 154) : «من اعتقد الجهة في حق الله جل وعلا فهو كافر بالإجماع، ومن توقف في كفره فهو كافر... هەروەها لە كتێبی: «الفتاوى الكبرى الفقهية» (ص10) دەڵێت: (وقال جماعة من الأئمة بكفرهم) چونكە ئەوان بە گومان و بۆچوونی خۆیان دەڵێن ئەگەر كەسێك باوەڕی بەوە بێت الله بە زاتی لەسەر عەرشە ئەوە جیهەتی بۆی دیاریكردەوەو هەر كێیش جیهەتی بۆ دیاری بكات كافر دەبێت، بەڵكو ئەوەش كە ئەو كەسە بەكافر نەزانێت وەكو ابن حجر الهيتمي دەڵێت ئەویش هەر كافر دەبێت، بۆیە لە سەیرو سەمەرەكانی عەقیدەی ئەشاعیرە ئەوەیە، كەسی ئەشعەری مەزهەب، دەبێت ئایەتەكە وەكو خۆی بخوێنێتەوە، بەڵام باوەڕی بەمەعنای تر بێت، جیاواز لە ڕواڵەتی ئایەتەكە، نابێت كەسیش ڕەخنەی لێبگرێت لەو تناقض و تێكگیرانە، ئەگینا بە (مجسمة) و بە كۆمەڵێك ناوناتۆرەی تر تۆمەتباری دەكەن.

3- ئەشاعیرە (العين) بۆ الله بەهەموو شێوەیەك تأويل دەكەن وبەمەعنای تر لێكی دەدەنەوە، لە كاتێكدا أبو الحسن الأشعري ئیسپاتی دەكات و بەڕاشكاوی دەڵێت مەبەستی چاوە لەسەر حەقیقەت نەك

مەعنای تری هەبێت. عبدالقاهر البغدادي کە لە ساڵی 429ی کۆچی وەفاتی کردوە، لە کتێبی (أصول الدين) ل129-130 بە هەموو شێوەیەك (عین) تأویل دەکات و دەڵیت ئەوە موجەسیمەکانن دەڵێن چاوی هەیە ، ئەگینا دەڵێت چاو مەبەستی بینین و چاودێری کردن و هەندێ واتای ترە. بەهەمان شێوە فخرالدين الرازي لە (أساس التقديس)دا تأویل ی چاو دەکات بۆ مەعنای تر. ئەمە تەنها بۆ نموونە ئەگینا هەموو سیفاتە خەبەری و ئایەتی تریش تەئویل دەکەن و تەئویل کردن وەکو پێشتریش وتوومە ئەسڵ و بنەمایەکی بنچینەیی لەلای ئەشاعیرە لە مامەڵە کردنیان لەگەڵ قورئانی پیرۆزدا.

لەم بەراوردانەدا لە نێوان عەقیدەی ئەبولحەسەنی ئەشعەری و عەقیدەی ئەشاعیرەکانی دوای ئەشعەری، وەکو ابن فورك و الجويني و الرازي و البغدادي وزۆری تر، دەردەکەوێت جیاوازییەکی زۆر لە نێوانیاندا هەیە و ئینتیسابی ئەشاعیرەی دوای ئەشعەری بۆ ئەبولحەسەنی ئەشعەری بەو شێوە نییە، بەڵکو ڕاست ئەوەیە وەکو زانایان فەرموویانە بوترێت، ئەوان لەسەر مەزهەبی ئەشعرین بەڵام پێش قۆناغی گەڕانەوەی بۆ عەقیدەی سەلەف، لەو کاتەی کە لەسەر عەقیدەی ابن کلاب بووە و پێش نوسینی کتێبەکانی کە گەڕانەوەی تەواوی خۆی بۆ عەقیدەی سەلەف تێیاندا ڕاگەیاندووە.

له راستیدا ئەو تەئویلاتەی کە ئەشاعیرەکانی وەکو أبو بکر بن فورك لە کتێبی «التأويلات »و الرازي لە کتێبی «أساس التقديس »دەیکەن - وەکو ابن تيمية لە الفتوى الحموية دەڵێت - هەمان ئەو تەئویلاتەیە کە موعتەزیلەکانی وەکو بشر المريسي و أبو علي الجبّائي، وعبد الجبار لهمذاني، و أبي الحسين البصري دەیانکرد. بەوەش دەردەکەوێت کە خاڵی هاوبەش لە عەقیدەی ئەشاعیرەی دوای ئەبولحەسەنی ئەشعەری و عەقیدەی موعتەزیلەدا بوونی هەیە وئەوەش بەڵگەیەکی ترە لەسەر ئەوەی ئەشاعیرە لەسەر مەزهەبی ئەشعەری نین لە عەقیدەدا، ئەوەندەی کە لە مەزهەبی موعتەزیلەوە نزیکن.

ئەم کورتە باسە سەرەتایەکە، بۆ زنجیرە باسێکی زانستی دەربارەی عەقیدەو مەنهەجی ئەشاعیرە پێویست بوو باس بکرێت، لەبەر ئەوەی بزانرێت کە مەسەلەی ئینتیسابی ئەشاعیرە بۆ ئەبولحەسەنی ئەشعەری مەسەلەیەکی زۆر دەقیق نییە وقسە هەڵدەگرێت، مەگەر بە دانانی مەرج ودیاری کردنی ئەوەی ئەوان ئەشعەرین بەڵام لەسەر قۆناغی پێش گەڕانەوەی ئەشعەری بۆ مەزهەبی سەلەف، وات کوللابین نەك ئەشعەری! چونکە ئەوان پێچەوانەی ئەبولحەسەنی ئەشعەرین لەوەی بڕیاریداوە لە کتیبەکانی (مقالات الإسلاميين و اختلاف المصلين) و (الإبانة في أصول الديانة) و (رسالة إلى أهل الثغر بباب الأبواب) کە بەڕوونی و بەراشکاوی گەڕانەوەی خۆی بۆ مەزهەبی سەلەف و شانازی

کردنی بە پێشەوا أحمد بن حنبل و شوێنکەوتنی بۆ عەقیدەی سەلەف و بۆ عەقیدەی ئەو پێشەوایە بەدیاری کراوی ڕادەگەیەنێت.

بۆ وەڵامدانەوەیەکی زانستی و وردتر سەبارەت بەوەی ئەگەر ئەشاعیرە شوێنکەوتووی ئەبولحەسەنی ئەشعەری نین شوێنکەوتوی کێن؟ لە بابەتەکانی داهاتوودا إن شاء الله لەڕێگەی گەڕانەوە بۆ کتێب و سەرچاوەکانی پێشەوایانی ئەشاعیرە ، هەوڵی وەڵامدانەوەیەکی زانستی ئەو پرسیارە دەدەین إن شاء الله.

چەند پرسیارێك لە ئەشاعیرە!

زانایانی ئەهلی سوننەت لە کۆن و لە هاوچەرخەکاندا، هەندێك پرسیاریان لە ئەشاعیرە کردووە بۆ ئەوەی بە هەمان چەکەکەی خۆیان ڕوبەڕوویان ببنەوە و بەو پرسیارانە رایان بوەستێنن، من چەند پرسیارێکی ئاسان و ڕوون لەو پرسیارانە هەڵدەبژێرم و ئاراستەی ئەشاعیرەی سەردەمی خۆمانی دەکەم:

📚 ئێوە دەڵێن زاهیری وشەی (استوى) نەشیاوە بۆ الله عزوجل بەکاربێت و دەڵێن پێویستە وشەکە لەسەر ئەو مەعنا لابدەین و بیگۆڕین و تەئویلی بکەین بۆ (استولى)، یان (جاء ربك) دەکەن بە (جاء أمر ربك) یان (يد الله) دەکەن بە (قدرة الله) و زاهیری زۆر ئایەتی تریشتان بەبەهانەی ئەوەی کە نەشیاوە بۆ زاتی الله بەکار بێت، تأویل تان کردووەو لە زاهیرو ڕواڵەتی ئایەتەکە دوورتان خستووەتەوە، پرسیارەکە ئەوەیە:

ئایا الله تعالى بۆچی ئایەتەکە بە شێوەیەك دادەبەزێنیت و مەبەستی پێی شتێکی ترە؟ ئەی بۆچی الله تعالى ڕاستەوخۆ مەبەستەکەی خۆی لە ئایەتەکەدا بەیان نەکردووە، بۆ نموونە لەجیاتی ئەوەی ئێمە بڵێین (استوى) مەعنای (استولى)یە و ئەو ناکۆکییە بکەوێتە ناو ئوممەتی ئیسلام لەسەر ئەوە، بۆچی الله تعالى خۆی ڕاستەوخۆ نەیفەرموو الرحمن على العرش استولى! و جاء امر ربک؟، لە کاتیکدا خۆی

فەرموویەتی قورئانی بە زمانێکی پاراوو ئاسان دابەزاندووە هەموان لێی تێدەگەن: (بلسان عربي مبين)؟

📚 بۆچی وارد نەبووە لە پێغەمبەرەوە صلى الله عليه و سلم ڕۆژێك لە ڕۆژان بۆ نموونە بە هاوەڵەکانی فەرمووبێت، (يد) مەعنای دەست نییە و مەعنای قودرەتە؟ یان استوى مەعنای ئەوە نییە الله بەزاتی خۆی لەسەر عەرشە بەڵکو ئەوە مەعنای دەسەڵاتی الله یە بەسەر عەشدا و...هتد لە کاتیکدا پێغەمبەر صلى الله عليه و سلم هەموو شتێکی بۆ هاوەڵان و بۆ ئوممەتەکەی ڕوون دەکردەوە تەنانەت ئادابی چوونە سەر ئاویش؟ ئایا چۆن مەسەلەیەکی واگەورەو گران وهەستیار ڕوون ناکاتەوە، ئینجا هەموو خاوەن عیلمێك دەزانێت (تأخير البيان عن وقت الحاجة لا يجوز). لە کاتێکدا نەزانراوە پێغەمبەر صلى الله عليه وسلم ڕۆژێک لە ڕۆژان ڕوونکردنەوەی لەو شێوەی بۆ هاوەڵە بەڕێزەکان دابێت .

📚 پرسیارێکی تریش ئایا بۆچی عەرەب کە بەدوای بچووکترین ڕەخنە دەگەڕان لەسەر قورئان تۆماری بکەن، ئەم جیاوازییە لە دەربڕین و مەبەستداکە ئێوە بەزمانی حاڵتان دەڵێن لە قورئاندا هەیە، باسی دەکەن بۆچی ئەوان دەرکیان پێ نەکرد و نەیان کرد بە بیانوویەك ڕەخنەی لە

قورئان پێ بگرن؟ بۆچی نەیانوت ئەگەر قورئان بە زمانێکی عەرەبی پاك و پاراوو موبین دابەزیوە بۆچی ئەو ئایەتانە واتاکانیان ناڕوون؟

📚 ئەی هاوەڵان الله لێیان ڕازی بێت، بۆچی لە وتووێژە زانستییەکانیاندا ڕۆژێک ئەم عەقیدەوەبیروباوەڕانەی ئەشاعیرەیان لە سیفات وبابەتەکانی تردا بەدمدا نەهاتووە ودین وئیمانیان بەبێ فەلسەفەو بێ سەفسەتەو تأویل و گۆڕینی دەقەکانی قورئان وسوننەت خستووەتەڕوو.

📚 ئێوە کە خۆتان دەدەنە پاڵ ابوالحسن الاشعري ودەڵێن ئێمە لە عەقیدەدا ئەشعەرین، بۆچی موخالەفەی عەقیدەکەی دەکەن وبەقسەی ناکەن، ئەو إثبات ی علو وبەرزی الله تعالی لەسەر عەرشی دەکات وسیفاتەکان تەئویل ناکات وبەشێوەیەکی گشتی لەسەر عەقیدەی سەلەفە؟ وەکو لە کتێبی (الإبانة في أصول الديانة) کە کۆتا کتێبێتی لە ژیانیدا ڕوونی کردووەتەوە، بۆچی لە زۆربەی عەقیدەکەی ئەشعەری لاتانداوەو چوونەتە سەر تێگەیشتنی الفخر الرازي وئەوانی تر و لەگەڵ ئەوەشدا هەر دەڵێن ئێمە ئەشعەرین؟

لەو هەموو سیفەتانەی الله تعالی کە لە قورئاندا بە ڕاشکاوی هاتووەو ولە سوونەتدا جێگیر بووە، بۆچی تەنها باوەڕتان بە حەوت سیفەتی هەیە وەکو خۆی وئەوانی تر تەئویل دەکەن ولەواتا زاهیرییەکانی خۆی دووری دەخەنەوە، بۆچی وەکو چۆن ئەو حەوتەتان جێگیر کرد وباوەڕتان پێیەتی، باوەڕتان بەوانی تریش وەکو خۆی نییە؟

کۆتایی ئەم پرسیارانەش بە پرسیارێکی تر دەهێنم کە ئاراستەی شارەزایانی ئەشاعیرەی دەکەم و ئەویش ئەوەیە :

بۆچی کە خۆتان بە ئەهلی سوننەت دەناسێنن نالێن ئەهلی سوننەت و جەماعەت و تەواو؟ بۆچی دەبێت بڵێن ئەهلی سوننەت و جەماعەتی ئەشاعیرە؟ ئەو پاشکۆیەی بۆچییە و ئایا لەبەر ئەوەیە ئەگەر ئەشاعیرەکەی بۆ زیاد نەکەن ڕاستەوخۆ بەرانبەر بەوە تێدەگات ئەهلی سوننەت مەبەست لەسەلەف و شوێنکەوتووانی عەقیدەی سەلەفە؟ یان حیکمەتێکی تری تێدایە؟

ئایا ئەشاعیرە ئەهلی سوننەتن؟

ئەشاعیرە دەڵێن ئێمە ئەهلی سوننەتین، فیرقەکانی تریش وەکو ماتوریدیەش بە هەمان شێوە هەر وا دەڵێن، لە ڕاستیدا پێش ئەوان موعتەزیلەش هەر هەمان ئەو بانگەشەیان دەکرد ودەیانوت ئێمە ئەهلی سوونننەت و جەماعەتین، بەڵام هەموو بانگەشەیەك پێویستی بەبەڵگە هەیە و بەقسە وئیددیعاکردن نابێت.

1 -ئایا ئەشاعیرە ئەهلی سوننەتن یان نا؟ وەڵامەکەی لە دوو ڕوانگەوە دەبێت، لەلایەکەوە بەلێ ئەهلی سوننەتن، لەلایەکی ترەوە نەخێر ئەهلی سوننەت نین و فیرقەیەکن لە فیرقە ئیسلامییەکان، بەڵام چۆن؟ بە ئیعتیباری یەکەم ئەگەر لە بەرانبەر شیعەدا حیساب بکرێن، لەو حاڵەتەدا نەك ئەشاعیرە بەڵکو ماتوریدییەو موعتەزیلەش هەر ئەهلی سوننەتن، چونکە هەموویان دان بە خیلافەتی هەر سێ خەلیفەکەدا دەنێن.

بەڵام کاتێك مەنهەجەکەیان لە عەقیدەدا بە مەنهەجی سەلەف بەراورد بکەین و لە ڕۆشنایی دەقەکانی قورئان و سوننەتدا بە تێگەیشتنی سەلەف لێکی بدەینەوە، نەخێر ئەهلی سوننەت نین و جیاوازی جەوهەری و بنچینەییان لە پرسەکانی عەقیدەدا هەیە لەگەڵیاندا، لە جیاوازییە سەرەکییەکانیان لەگەڵ ئەهلی سونەتدا:

✍ پێشخستنی عەقڵ لەسەر نەقڵ و ئەمەمان پێشتر باس کردووە.

✍ نکۆڵی کردنیان لە هەندێ سیفەتەکانی الله تعالى وەکو استواء و نزول و مجیء و غضب ورضا و زۆر شتی تر.

✍ جگە لە ئەم سیفەتانە: (الحياة والعلم والقدرة والإرادة والسمع والبصر والكلام النفسي) سیفەتەکانی تری الله تعالى تەئویل دەکەن و لە واتای ڕواڵەتی قورئان دوور دەخەنەوە .

✍ ئیمان لەلای ئەشاعیرە باوەڕهێنان و تەسدیقی دڵە، بەمەش لەگەڵ ئەهلی سونەت جیا دەبنەوە کە کردەوە لە ناو ئیماندا دادەنێن.

✍ هەروەها مەسەلەی وەرنەگرتنی فەرموودەی ئاحاد لە عەقیدەدا ئەگەر لە بوخاری و موسلیمیشدا بێت و بنچینەی جیاوازی تریشیان هەیە لەگەڵ ئەهلی سوننەتدا.

2 -تەنانەت خۆیشیان هەست بەوە دەکەن و کاتێك بەخۆیان دەڵێن ئەهلی سونەت، زاراوەی ئەشعەری بۆ زیاد دەکەن، چونکە ئەگەر وا نەکەن بەرانبەر وا تێدەگات مەبەست لە ئەهلی سوننەت، ئەهلی حدیث و ئەهلی سوننەتە لە پێشینانی چاکی ئەم ئومەتە لەسەر ڕێبازو تیگەیشتنی سێ سەدە چاکەکان.

3 -له ئەلفوبێی عەقیدەی ئەهلی سوننەت کە دەبێت هەموو موسوڵمانێك بیزانێت ئەوەیە، لە مەسەلەی ناوو سیفەتە بەرزەکانی الله عزوجل دا، پێویستە هەمووی وەکو خۆی بە بێ گۆڕین و تەئویل کردن و پەکخستنی واتاکانیان جێگیر بکرێن و نابێت بۆ واتای تر لە زاهیرەکەی دور بخرێنەوە، هەروەها باوەر هێنان بە کەلامی الله کە کەلامە لەسەر حەقیقەت بەو شێوەی کە شایستەو شایانە بە الله تعالی و زۆر مەسەلەی تریش لە بواری قەدەر و لایەنی تری ئەو بیروباوەڕە، کە لە ڕاستیدا نە ئەشاعیرەو نە غەیری ئەوانیش لە فیرقەکانی تری وەکو موعتەزیلەو ماتوردییەو مورجیئە پێوەی پابەند نین، ئیتر ئیتر بانگەشە کردنی ئەهلی سوننەت بانگەشەیەکی بێ بەڵگەیە و ئیددیعایەکە پێویستی بە سەلماندنە.

4 -بەڵێ ڕاستە ئەشاعیرەی هەرچەند لە زۆرێك لە بوارەکانی عەقیدەدا لەگەڵ ئەهلی سوننەت و عەقیدەی سەلەفدا جیاوازییان هەیە، بەڵام هاوکات لە زۆر مەسەلەی تریشدا موافەقەی ئەهلی سونەتیان کردووەو هەمان تێگەیشتن و بۆچوونیان هەیە، بەڵام ئایا عەقیدە بەو شێوە دەبێت بەشێکی وەربگیرێت و بەشێکی بە عەقڵ و بۆچوونی فەیلەسوفەکان ڕەتبکرێتەوە و تەئویل بکرێت؟ بێگومان نەخێر

،تێکەڵکردن لە مەسەلەی عەقیدەدا کارێکی خراپ وناپەسەندە و نیشانەی نەپێکانی حەق و نەدۆزینەوەی مەنهەج و ڕێبازی ڕاستە.

5 -بۆیە وەکو هەندێك لە مونسیفەکانی ئەهلی سوننەت دەلێن، ئەشاعیرە لەوەندەی کە لەسەر مەزهەبی ئەهلی سوننەتن وحەقیان پێکاوە، بەشێوەیەکی پێیان دەوترێت ئەهلی سوننەت، لەو بوارانەش کە لە عەقیدەی ئەهلی سوننەت لایانداوە لەوەدا پێیان دەوترێت ئەهلی بیدەع و فیرقەیەکن لە فیرقە ئیسلامییەکان کە لە مەنهەج لایانداوەو ڕێگەی ڕاستیان ون کردووە. شیخ الاسلام ابن تیمة - رحمه الله ، دەفەرموێت: (فلفظ السنة يراد به من أثبت الخلفاء الثلاثة ، فيدخل في ذلك جميع الطوائف إلاّ الرافضة ...)منهاج السنة 2/ 221. واتە وشەی سونەت لە ڕوویەکی گشتییەوە مەبەست پێی هەمو ئەوانەیە کە خیلافەتی أبوبکر و عمر و عثمان الله لێیان ڕازی بێت جێگیر دەکەن و بەو شێوەش هەموو تاقم و تائیفەکان دەگرێتەوە ڕافیزە نەبێت.

6 -بەڵام کێشەیەکی تر دەمێنیت کە ئەهلی عیلم و زانایانی ئەهلی سوننەت باسیان کردووە، ئەویش ئەوەیە: ئایا ئەوە ڕاستە ئەهلی سوننەت بکرێن بە دووبەشەوە؟ بەشێکیان شوێنکەوتووی سەلەف بن و ئەهلی سوننەتی تەواو، بەشێکیشیان بوترێت، ئەمانە ئەشاعیرەن و

ئەوانیش هەر ئەهلی سوننەتن، بەڵام کۆمەڵێك لادان و بیدعەی عەقیدیشیان هەیە وکو تەئویلی سیفات و نکۆڵی کردن لە زۆرێکیان و زاڵکردنی عەقڵ بەسەر نەقڵ لە کاتی تەرجیحدا و وەرنەگرتنی فەرموودەی ئاحاد لە عەقیدەدا و هەروەها لە پێناسەی قورئان و قەدەر و چەندین مەسەلەی تردا جیاواز بن و هەر ئەهلی سوننەتیش بن، وەڵامی ڕاستیش ئەوەیە مەگەر بەو ئیعتیبارەی یەکەم لەبەرانبەر شیعەدا وایان پێ بوترێت، بەهۆی زۆری جیاوازی لە نێوانیاندا بەراورد بەهەڵوێستیان لە عەقیدەی ئەهلی سوننەت، ئەگینا بەڕەهایی دەبێت هەر بوترێت فیرقەیەکن، بەڵام لە فیرقەکانی تر لە ئەهلی سوننەتەوە نزیکتر ن، بەڵام ئەوە تەنها لە ڕووی بەراوردەوە لەگەڵ موعتەزیلە و جەهمییە پەتییەکان و شیعە و هەندێ فیرقەی تر، ئەگینا بەراورد بە ئەهلی سوننەتی ڕاستەقینە و بەراورد بە عەقیدەی ئەهلی سوننەتی وەرگیراو لە دوو سەرچاوە سازگارەکەی کیتاب و سوننەت بە تێگەیشتنی سەلەف نەخێر وا نییە.

7 -هاوەڵان الله لێیان ڕازی بێت تاکو سەردەمی عەلی الله لێی ڕازی بێت هیچ ناکۆکییەکیان تێدا نەبوو، لەو سەردەمەوە ئیتر خەواریج و ئینجا شیعە سەریان هەڵدا و دوای ئەوان کۆمەڵێك نکۆڵییان لە قەدەر کرد بە القدرية ناو بران و دوای ئەوان (الجعد بن درهم) نکۆڵی لە سیفاتەکانی

الله كرد و لەسەر دەستی (خالد القسري) كوژرا و لە دوای ئەو ا(لجهم بن صفوان) ی قوتابی الجعد سەری هەڵدا و بوو بە خاوەنی بیرۆكەی نكۆڵی كردن لە سیفات و خاوەنداریێتی بۆ هەندێ عەقیدەی گومڕای نامۆی تر بە عەقیدەی ئەهلی سونەت، دواتر موعتەزیلە سەریان هەڵدا و لە هەموو ئەو ڕێبازە گومڕایانەیان وەرگرت وبوون بە كۆكەرەوەی گومڕاییەكان، لە دوای ئەوان (أبو الحسن الأشعري) ناوی دركرد و پاش ئەوەی ساڵانێك لەسەر عەقیدەی موعتەزیلە بوو، تەوبەی كرد و گەڕایەوە سەر مەزهەبی ئەهلی سوننەت، بەڵام نەك بەتەواوی و هەندێ لادان لە عەقیەكەیدا هەر مایەوە و تەنانەت لە كتێبی (الإبانة) كە كۆتا نووسیوێتی تا ئێستەش هەر تێیدا ماوەتەوە .

دواتر ئەشاعیرە لە دوای ئەشعەری بەردەوامییان هەبوو، بەڵام لەگەڵ تێپەڕبوونی سەردەم و سەدەكادا لە عەقیدەی ئەشعەری كە عەقیدەیەكی زۆر نزیك بوو لە عەقیدەی سەلەفەوە، دوورتر دەكەوتنەوەو زیاتر مەزهەبەكەیان بوو ڕەنگدانەوە بۆ مەزهەب و تێگەیشتن و بۆچوونەكانی الفخر الرازي و ابن فورك و متأخرين ی ئەشاعیرە كە مەودای نێوانیان لەگەڵ ئەبو حەسەنی ئەشعەریدا هەر زۆر دوور و فراوان بوویەوە بە ئێستاشەوە، بەڵكو نەك هەر لە عەقیدەی ئەهلی سوننەت دوور كەوتوونەتەوە، بەڵكو لە عەقیدەی أبو الحسن الأشعري شزۆر دوور كەوتوونەتەوە.

8 -لەم بارەوە مەسەلەیەکی زۆر گرنگ هەیە ئەویش ئەوەیە، ئەشاعیرە هەموویان یەك چین و جۆر و بیرکردنەوە نین، بەڵکو جیاوازییان لە نێوان خۆیشیاندا گەلێك زۆرە، ئەگەرچی کامیان لەوانی تر باشترن لە عەقیدەی ئەهلی سوننەتوە هەر زۆر نزیك نین و جیاوازییان هەر هەیە، بەڵام دوا جار ئەوە واقیعە و جۆرەکانیان جیاوازن. إن شاء الله لە نووسینێکی تایبەتدا باسی ئەو جیاوازییە دەکەین.

9 -هەندێك لە زانا گەورەکان بۆ نموونە النووي و ابن حجر العسقلاني البيهقي وابن الجوزي و زانای تر، لە هەندێك هەڵە و لادانەکانی ئەشاعیرەدا وەکو تەئویل کردن موافەقەی ئەشاعیرەیان کردووەو هاوبۆچوون بوونە لە گەڵیاندا ، ئەوانە لەبەر ئەو هاوبۆچوونیە ناکرێت هەمان حیسابی ئەوانیان بۆ بکرێت کە بە کۆمەڵێك بنەمای جۆراوجۆر لە عەقیدەی ئهلی سوننەت جیابوونەتەوە.، چونکە لەیەك بنەما لە بنەماکانی ئەشاعیرەدا هاوبۆچوون بوونە و لە بۆچوون و عەقیدکانی تریاندا ناکۆك بوونە لە گەڵیاندا و هەمان عەقیدەی ئەهلی سوننەتیان هەبووە، بۆیە ئەوانە ئەگەرچی لەسەر خۆیانیان حیساب دەکەن، بەڵام لە ڕاستیدا خاڵی جیاوازییان لەگەڵ ئەشاعیرەدا زۆرترە تاکو خاڵی هاوبەش وتەبایی.

10 -ئەشاعیرە زۆر جار بە خۆیان ئیعتیراف دەکەن کە لەگەڵ ئەهلی سوننەت جیاوازن و کار بە تێگەیشتنی سەلەف بۆ أسماء و صفات و پرسەکانی عەقیدە ناکەن، یەکێك لە بنچینە مەشهورەکانیان لە عەقیدەدا ئەم بنچینەیە: "مذهب السلف أسلم، ومذهب الخلف أعلم وأحكم" واتە مەزهەبی سەلەف سەلامەتترە، بەلام مەزهەبی خەلەف واتە پاشینان و ئەشاعیرە زانستیتر و تۆکمەترە! واتە مەزهەبی ڕازی و ابن فورك و الغزالي و الشهرستانی لە مەزهەبی أحمد بن حنبل و سفیان الثوري و سەرانی سەلەف زانستیتر و تۆکمەترە!

11- بەهۆی ئەوەی کە زۆرێك لە زانایانی ئەشاعیرە ناراستی ڕێبازی خۆیان لە مەسائیلی عەقیدەدا بۆ دەرکەوت و لە گوماندا دژیان، بۆیە لە کۆتایی ژیایاندا لە ڕێبازەکەی خۆیان لە علم الكلام و تێکەڵ کردنی فەلسەفە بە عەقیدە پەشیمان دەبوونەوە، عبد الرحمن المعلمي لە کتێبی (القائد إلى العقائد) باسی پاشگەزبوونەوەی الجويني والغزالي و الفخر الرازي و پێش ئەوانیش ابو الحسن الأشعري دەکات و دەڵێت: (قد أبلغ الله تبارك وتعالى في إقامة الحجة على اختلال النظر المتعمق في الإلهيات بأن يسر لبعض أكابر النظار المشهورين بالاستقلال أن يرجعوا قبيل موتهم إلى تمني الحال التي عليها عامة المسلمين ، فمنهم الشيخ أبو الحسن الأشعري، وأبو المعالي ابن الجويني الملقب إمام الحرمين، وتلميذه

الغزالي، والفخر الرازي ...) جوێنی لە نەخۆشی سەرەمەرگدا دەیوت شایەت بن گەڕاومەتەوە سەر عەقیدەی سەلەف و خۆزگەی بە دینی پیرەژنان دەخواست کە دینداری بە نەزانی دەکەن، واتە خۆزگەی دەخواست لە فەلسەفەو علم الکلام و ئەو باسانە هەرگی ئیشی نەکردایە، ئەگەر چی وەکو هەندێك لە لێکەرەوان دەڵێن ئەوان بۆ مەزهەبی سەلەف نەگراونەتەوە، بەڵکو بۆ مەزهەبی التفويض گەڕاونەتەوە، بەڵام گرنگ ئەوەیە ناراستی و هەڵەی مەزهەبەکەی حۆیانیان بۆ دەرکەوتووە. لە نووسینێکی تایبەتدا إن شاء الله باسی ئەو مەسەلەش دەکەین.

هەڵوێستی شيخ الإسلام ابن تيمية
لە ئەشاعیرە

لە چەند پۆستی داهاتوودا پوختەی کتێبێکی شێخ سفر الحوالي دەربارەی عەقیدەی ئەشاعیرە بەناونیشانی (منهج الأشاعرة في العقيدة) دەخەمە ڕوو و بەباشی دەزانم ببێتە بەشێك لەم زنجیرەیەم دەربارەی ئەشاعیرە، بەڵام بە شێوەیەکی حەرفی پابەند نابم بە کتێبەکەوە، بەڵکو تەنها بیرۆکەو واتا زانستییەکانی وەردەگرم کە ئەو لە بواری عەقیدەدا پسپۆڕەو خاوەنی یەکێك لە کتێبە سەرەکییەکانی ئەم سەردەمەیە بۆ بەرپەرچدانەوەی مورجیئەو ئەشاعیرە بەناونیشانی: (ظاهرة الإرجاء في الإسلام)، واتە لە کوێ پێویست بکات ڕوونکردنەوەی زیاتر لەسەر قسەکانی دانەر دەنووسم و لە کوێ بە پێویستی بزانم کورتی دەکەمەوەو لێی لادەبەم.

شيخ الإسلام ابن تيمية لە درێژایی ژیانیدا یەکێك لەو بەرانەی بەرگری تێیدا دەکرد لە ئیسلام بەرەی لێدان و ڕووبەڕووبوونەوەی ئەهلی بیدەع بوو بە هەموو جۆر و تاقمەکانیانەوە، لەگەڵ ئەشاعیرەشدا جەنگێکی کراوەی هەبوو، ابن تيمية هەمیشە لە کتێبەکانیدا بەڵگەی زانستی و چەکی کیتاب و سوننەت و عەقڵیشی لە دژیان بەکار دەهێنا، ئەوانیش جگە لە هەندێ جاری کەم نەبێت مونازەرەیان لەگەڵی دەکرد، ئەگینا

بەردەوام پەنایان بۆ سووکایەتی پێکردن و دەستگیرکردن و زیندانی کردنی دەبرد، بۆیە ساڵانێکی زۆری لەتەمەنی لە زیندانەکانی ئەشاعیرەدا بەسەر برد، بەو پێوەی کە لەسەردەمی ئەودا دەسەڵات سەر بە ئەشاعیرە بووە و زۆرێکیشی لە کتێبە گرنگەکانی لە زینداندا نووسیوەو هەر لەوێیشدا وەفاتی کردووە بەڕەحمەت بێت.

ابن تيمية جگە لەوەی لە زۆربەی کتێبەکانی دەربارەی بیروباوەڕ باسی ئەوانی کردووە، بەڵام بە شێوەیەکی تایبەتیش ئەم کتێبانەی بۆ دەرخستنی عەقیدەی ئەشاعیرەو ئەندازەی لادانیان لە مەنهەجی ئەهلی سوننەت و جەماعەتدا نووسیوە:

📕 (درء تعارض العقل والنقل): ئەم کتێبە هەمووی بەرپەرچدانەوەیە بۆ فیکرو بیروباوەری ئەشاعیرەو هەر بەخۆی لە پێشەکی کتێبەکەیدا ئاماژەی بەوە داوە.

📕 (بيان تلبيس الجهمية المسمى نقض التأسيس): لەم کتێبەیدا ابن تيمية ڕەددی دامەزرێنەری دووەمی ئەشاعیرە فخرالدين الرازی دەداتەوە، خاوەنی کتێبی (تأسيس التقديس) کە پێشی دەوترێت (أساس التقديس).

📕 (التسعينية): شەیخولئیسلام ئەم کتێبەی لە چەند مانگی کۆتایی ژیانیدا نووسیوە دەربارەی ئەشاعیرە، وەکو ڕەددانەوەیەك بۆ

دادگاییکردنی ئەشاعیرە بۆی، لە یەکەم بەشی کتێبی (الفتاوی الکبری)دا جێگیر کراوە.

📕 (شرح العقيدة الأصفهانية): کە بریتییە لە شەرحی عەقیدەی الأصفهاني کە بە پێی بنەماکانی ئەشاعیرە لە عەقیدەدا نووسیبووی بۆیە ابن تیمیةش ڕەدی داوەتەوە بەو کتێبە.

📕 (الفنوی الحموية) کە یەکێکە لە کتێبە بەناوبانگەکانی شیخ الإسلام و تێیدا ڕەددی بەشێك لە بیروباوەڕەکانی ئەشاعیرەی داوەتەوە.

📕 (النبوات): ئەم کتێبە بریتییە لە هەڵوەشاندنەوە بۆ وتەکانی الباقلاني ئەشعەری بەشێوەیەکی تایبەت، بۆ بۆچوون و تێگەیشتنی ئەشاعیرە دەربارەی پیغەمبەرایەتی بە شێوەیەکی گشتی.

📕 (الإيمان): ئەم کتێبە تایبەتە بە ڕەخنەگرتن لە ئەشاعیرە و مورجیئەکان وەکو پاشکۆیەك بۆ ئەشاعیرە.

📕 (القاعدة المراكشية): ئەم کتێبە وەکو خستنەڕووە بۆ مەزهەبی پێشەوا مالیك و پیشەوایانی مەزهەبی مالیکی لە دژی متأحرين ی ئەو مەزهەبە کە لەسەر مەزهەبی ئەشاعیرە بوونە، هەمان ئەم کتێبە لەبەشی پێنجەمی (مجموع الفتاوی)شدا هاتووە.

📕 (المناظرة في العقيدة الواسطية): ئەم کتێبە لەلایەن شیخ الإسلام ابن تيمية نووسراوە بەهۆی دادگاییکردنی ئەشاعیرە بۆی بە هۆی نووسینی کتێبی العقيدة الواسطية.

📕 (الاستقامة): ئم کتێبەی ابن تيمية بەرپەرچدانەوەیە بۆ کتێبەکەی القشيري سۆفی" تێیدا ڕوونی کردووەتەوە کە پێشەوایانی سلوك و ئاکارجوانی لەسەر مەزهەبی سەلەف بوونە، هەروەها ڕوونیشی کردووەتەوە کە سەرەتای لادانی سۆفییەکان لە عەقیدەی سەلەف لەسەرەتای سەدەی پێنجەمەوە دەستی پێکردووە لەو کاتەی مەزهەبی ئەشعەری بڵاو بوویەوە.

هەروەها زانای پایەبەرز ابن قيم الجوزية کە خویندکاری ابن تيمية بووە بەڕەحمەت بێت، ئەویش چەندین کتێبی تایبەتی لەسەر ئەشایرە نووسیوە، لەوانە:

✏️ (مختصر الصواعق المرسلة) لەم کتێبەدا بنەماکانی ئەشاعیرەی خستووەتەڕوو و هەڵوێشتی ئەوانیشی لە دەقەکان ڕوون کردووەتەوە.

✏️ (شفاء العليل): زۆربەی ئەوەی لە کتێبەدا هاتووە باس لە ئەشاعیرە دەکات و بەرپەرچدانەوەیە بۆ بیروباوەڕەکانیان.

✏️ (العقيدة النونية): ئەم کتێبە بریتییە لە قەسیدەکەی درێژ کە زۆربەی تایبەت بە بەرپەرچدانەوەی بۆ ئەوان و هەر خۆی بە کتێبی (الكافية الشافية في الانتصار للفرقة الناجية) شەرحی ئەو قەسیدەی خۆی کردووە.

✏️ (اجتماع الجيوش الاسلامية): هەمووی ڕەدد و بەرپەرچدانەوەی بۆ عەقیدەی ئەشاعیرە بەایبەتی لەمەسەلەی (علو) بەرزی الله تعالى دا.

لێرەشدا جێگای ئاماژە بۆکردنە کە ابن تيمية لە ڕاستیدا هیچ کات بەرەهایی ستایشی ئەشاعیرەی نەکردووە، بەڵکو ئەوەی هەیە تەنها بریتییە لەوەی کە لە بەشی 12 لە مجموع الفتاوى دا هاتووە کە ئەوان بەراورد بە غەیری خۆیان لە ئەهلی سوننەتەوە نزیکترن نەك خۆیان لە خۆیاندا لە عەقیدەی ئەهلی سوننەتەوە نزیك بن! هەروەها ئەوەی بە ڕاشکاوی وتووە کە عەقیدەکەیان ئاوێتەیەکە لە وەحی و فەلسەفە، یان لە هەندی جێگەی کتێبەکانیدا ستایشی ئەوانەی کردووە لەوان کە لە بواری فەرموودەناسیدا زانا بوونە لەبەر سەرقاڵ بوننیان بە سوننەتەوە نەك لەبەر ئەوەی لە عەقیدەدا ئەشعەری بوونە، هەروەها داوای لێخۆشبوونی بۆیان کردووە، بەڵام ئەمە گەلێك کەمترە بەراورد بەو وتانەی کە بەراشکاوی ئەوانی بە ئەهلی بیدعە و گومرایی زانیوە و مەنهەجیانی بە مەنهەجێکی هەلە وخراپ زانیوە، ئەو جۆرە قسانەی لە ئەژمارکردن نایەن ئەوەندە زۆرن.

ئینجا ابن تیمیة ئەوەی دیاری کردووە کەی ئەو کەسەی بە ئەشعەری ناسراوە دەکرێت لەسەر ئەهلی سوننەت حیساب بکرێت، لەوەدا بەڕاشکاوی فەرموویەتی: ئەو کەسەی لەسەر ئەو بیروباوەڕانە بێت کە لە کتێبی الإبانةدا هاتووە کە ئەشعەری لە کۆتاییی تەمەنیدا نووسی، بیروباوەڕێکی تری پێچەوانەی ئەوەی لێ دەرنەکەوتبێت، ئەوە بە ئەهلی سوننە دادەنرێت لەلای ابن تیمیة، لەگەڵ ئەوەشدا ابن تیمیة وتوویەتی تەنها ئەوەی کەسێك بە خۆی بڵێت من ئەشعەریم ئەوە بۆ خۆی بیدعەیە، چونکە ئەوە گومان بۆ بەرانبەر درووست دەکات کە ئەشعەرییەت مەزهەبێکی ڕاست و درووستە و لەگەڵ بیروباوەری سەلەفدا ناکۆك نییە! بۆ ئەم قسەی ابن تیمیة بڕوانە: مجموع الفتاوی" بەرگی 6 " لاپەڕە 359

صلاح الدين الأيوبى

به پێناسەی سفر الحوالي

✍ ناوی تەواوی (الناصر لدين الله يوسف صلاح الدين)ە، ڕۆژئاواییەکان بە صالادین ناوی دەبەن.

✍ خۆشەویستی زۆری بۆ فەرموودە و فەرموودەناسان هەبوو، خۆیشی زانستی لەسەر دەستی زانایانی وەکو (أبو طاهر السلفي) بە ڕەحمەت بێت وەرگرتووە.

✍ صلاح الدین خاوەن عیبادەتی زۆر و دوعا و پاڕانەوە بوو.

✍ ابن قدامة المقدسي فەرماندەی بەشی ڕاستی سوپاکەی بوو، هەرگیزیش نەخۆی و نە کەس لەسەر بازەکانی نەیاندەوت ابن قدامة (مطوع)ە یان (واعظ) وکۆڵکە بانگخواز و توندڕەوە.

✍ کتێبەکانی فەلسەفە وفاڵ و سیحر وهاوشێوەکانی لە کتێبی ئەفسانە قەدەغە کرد، ئەم قەدەغە کردنەش هەر بەردەوام بوو و نوێ دەکرایەوە لە ڕۆژگاری ئەوانەی دوای خۆی وەکو (الكامل) و (المعظم)،

✍ فەرمان بە چاکە و نەهی کردن لە خراپەی لە هەموو لایەکی وڵاتدا زیندوو کردەوە.

✍ به دەستی خۆی (أرناط)ی خاچپەرستی کوشت کە لەلای ڕۆژئاواییەکان بە ئارنۆڵد دەناسرێت، کاتێك هەواڵی ئەوەی پێگەیشت کە ئەو ناوبراوە سووکایەتی بە پێغەمبەر صلى الله عليه و سلم کردووە.

✍ باتنییە عوبەیدییەکان و ئیسماعیلییەکانی لەناوبرد، لە میسریشدا تەنانەت یەك مالیش نەما سوننی نەبێت، ئەمەش هەنگاوی یەکەم بوو بۆ لەناوبردنی خاچپەرستان و ئازادکردنی قودس، واتە بەیەکخستنی ئوممەتی ئیسلامی و لەنێوبردنی دەوڵەتە ڕافیزییەکان.

✍ صلاح الدين خاوەن عەقیدەیەکی پاك وڕاست بوو، ئەهلی فەرموودەی خۆش دەویست، ڕقی لە ئەهلی بیدەع بوو.

✍ ابن شداد کە نووسەری ژیاننامەی صلاح الدين و لەگەڵیدا بوو، لە (المقريزی) شارەزاتر بووە لە عەقیدەی صلاح الدين کە گوایە ئەشعەری بووبێت! بەڵکو المقريزی ڕەچەڵەکی عوبەیدییەکانیشی بەڕاست زانیوە کە ئەوان بانگەشەی ئەوە دەکەن کە فاتیمین، بۆیە پێویستە قسەی مەقریزی لە دژی صلاح الدين وەرنەگیرێت کە وتوویەتی ئەشعەری بووە، ئینجا گریمان قسەکەی مەقریزی ڕاستیش بووە، جیهاد کردن هەموو گوناهێك دەسڕێتەوە وەکو لە فەرموودەکاندا جێگیر بووە، ئەشعەرییەکانیش لەناو خۆیاندا جیاواز و ناکۆکن و بانگەشەی ئەوە دەکەن گوایە ئەهلی سوننەتن، لەوانەیە لەبەر ئەو بانگەشە بێت کە باوەڕی پییان کردووە.

✍ صلاح الدين جیهادی خاچپەرستانی کرد وسەرکردایەتی موسوڵمانانی لە جەنگی (حطین)ی بەناوبانگدا کرد و قودسیشی ئازاد کرد، هەر ئەوەندەشی بەسە کە موجاهیدێکی لەو شێوە بووە کە گوناهەکانی بسڕێتەوە وەکو لە سوننەتدا هاتووە.

✍ ڕۆژئاوا لەدژی صلاح الدین یەکیان گرت، پاپا چەندین هەڵمەتی خاچپەرستی بردە سەریان و بەڵێنی بەهەشت و لێخۆشبوونی بە جەنگاوەرەکان دەدا و باجی لێخۆشبوونی بۆ دەردەکرن.

✍ لە دوای دۆڕان و تێکشکانی خاچپەرستان لە جەنگی بەناوبانگی (حطین) و ئازاد کردنی قودس، ڕێگای بە نەساڕاکانی دا ئەگەر بیانەوێت حەج بۆ فەلەستین بکەن، بەڵام بەهەندێ مەرج کە خۆی بۆیانی دیاری کردبوو.

✍ صلاح الدین وێڕای ئەوەی کە موجاهید بوو کەسێکی زاهید و دونیا نەویستیش بووە، تەنانەت هەندێ لە مێژوونووسان دەڵێن پارەی کفنەکەشی قەرز کردووە، زۆرترین پارەش کە دەگێڕنەوە هەیبووە چەند دە دینارێکی ئاڵتوونی هەبووە، هەندێ لە مێژوونووسانیش دەڵێن کاتێك وەفاتی کرد هیچی لە دوای خۆی بەجێ نەهێشت و وەسێتیشی کردبوو کە خشتێکی لەگەڵدا بنێژن کە لە خۆڵ و تۆزی جیهاد کردنەکانی کۆی کردبوویەوە.

ئەمەی لێرە باسم کردووە بەدەستکارییەکی کەمەوە وەرمگێڕاوە لە کتێبی(المسلمون والحضارة الغربية) بەرگی یەکەم لاپەڕە 314-317.

إحسان برهان الدين

25ربيع الآخر 1445